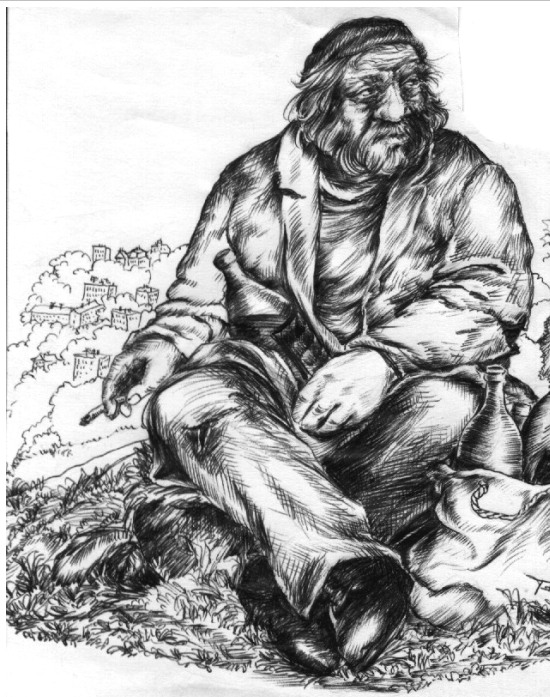

Breitner Péter – Gurály Zoltán – Győri Péter

Tartalomjegyzék

1. Kik a hajléktalanok?
2. Hajléktalanság és otthontalanság
3. A hajléktalanság személyes, családi okai
4. A hajléktalanság társadalmi okai
5. Hány hajléktalan van Magyarországon?
6. Máshol is vannak-e hajléktalanok?
7. Voltak-e régen is hajléktalanok?
8. Hol alszanak?
9. Mit csinálnak a hajléktalanok nap közben?
10. Miből élnek / hogyan élnek?
11. Ki a hibás?
12. Hajléktalanok-e a koldusok?
13. Miért vannak többen a férfiak a hajléktalanok között?
14. Miért kevés a cigány származású hajléktalan?
15. Hajléktalan gyerekek és nők
16. Magányosak-e a hajléktalanok?
17. Az alkohol

Kép: Fedél Nélkül

Kérdések és válaszok a hajléktalanságról

18. Mi az a rabszolgáztatás?
19. Miről ismerjük fel a hajléktalanokat?
20. Milyen veszélyek fenyegetik a hajléktalanokat?
21. Veszélyesek-e rám a hajléktalanok?
22. Miért félünk a hajléktalanoktól?
23. Én hogyan segíthetek?
24. Hogyan foglalkozik az állam a hajléktalanokkal?
25. Lakáskérdés
26. Van-e kiút?
27. Mi a megoldás?
28. Fedél nélkül
29. A Menhely Alapítvány
30. Irodalom

Készült a **Soros Alapítvány** támogatásával.

Menhely Alapítvány
Budapest, 2002.

Info: modszertan@menhely.hu

Köszönjük Fernengel Andrásnak, a Trefort Ákost Gimnázium tanárának és az iskola diákjainak lelkes támogatását.

1. Kik a hajléktalanok? *

Hajléktalanok – otthonatlanok

Senki sem nevezné hajléktalannak azokat a fiatalokat, akik egy hátizsákkal indulnak el világot látni, alkalmi szállásokon, pályaudvarokon éjszakáznak, utcai zenéléssel, kéregetéssel szereznek pénzt maguknak. De ha hosszú az út, a fáradtság nem tűnik el nyomtalanul, ha az éhezés és fázás már nyomokat hagy az arcvonásokon, akkor egy idő után csavargónak, vagy tán hajléktalannak fogjuk nevezni azt a bohém utazót, akit korábban még irigyeltünk kalandvágya és bátorsága miatt. Ugyanez a helyzet, ha valaki nem turista, hanem szerencsét próbálni indult. A mesebeli fű, ha záros határidőn belül nem talál egy gazdát, akitől munkát kap, egy királyt, akinek udvarában próbát tehet, vagy egy sárkányt, akit legyőzhet, menthetetlenül hajléktalanná válik.

Sokszor el se kell indulni ahhoz, hogy valaki "vándor" legyen. Vannak, akiknek sosem volt otthonuk, mert állami gondozottak voltak, és vannak, akik elfelejtették, milyen az otthon nyugalma, mert hosszú ideje utazgatnak munkahelyük és a lakóhelyük között. Mások szinte észrevétlenül lesznek otthonatlanok: először el-el maradoznak, majd miután az összes rokon és barát lakásából kikoptak, az utcán találják magukat.

Nem mindig lehet könnyen eldönteni, hogy ki a hajléktalan és ki nem az. Hajléktalannak tekintük-e azt az embert, akinek a lakásában nincs víz, gáz vagy villany (esetleg még az ajtó és az ablak is hiányzik)? Nincs utcán, mégis csaknem ugyanúgy veszélyben van, mintha a közterületen élne. (Közterületnek minősülnek a nyilvános helyek: utca, park stb. és a nem lakás célját szolgáló helyiségek: pályaudvarok, lépcsőházak, pincék, sufnik, bódék stb.). Sokszor maguk az érintettek sem tudják, hogy melyik volt az a pont életükben, amikor hajléktalanok lettek. A szívésségből rokonoknál vagy barátoknál lakók csak akkor kezdik magukat (talán visszamenőleg is) hajléktalannak tartani, amikor kiderül, hogy a jó szándék és a segítőkészség is véges lehet.

Nem lehet tehát egykönnyen meghatározni, hogy kinek, mikor és meddig ugyanolyan vagy hasonlóan viszontagságos az élethelyzete, mint az utcán élő embereknek. Viszont az biztos, hogy minden hajléktalan embernek valamilyen segítségre van szüksége a lakásproblémájának megoldásához. Tehát a segítség, a támogatás szükségessége az az egységes szempont, amely alapján egészen különböző helyzetben lévő embereket hajléktalannak nevezünk.

A jogszabály a hajléktalanságot a lakcím hiányával azonosítja.

Hajléktalan a bejelentett lakóhellyel nem rendelkező személy, kivéve azt, akinek bejelentett lakóhelye a hajléktalan szállás.

1993. évi III. törvény 4.§ 2. bek.

Rendes körülmények között ugyanis ha valaki bajba kerül, a lakóhely szerinti önkormányzathoz kell segítségért fordulnia. Hajléktalanként viszont nem tartozik egyetlen önkormányzathoz sem.

A jogszabály egy másik (második) definíciót is tartalmaz:

Hajléktalan az, aki éjszakáit közterületen vagy nem lakás céljára szolgáló helyiségben tölti.

1993. évi III. törvény 4.§ 3. bek.

Nem mindenki hajléktalan, akinek nem megoldott a lakhatása (albérlতেzik, lakbérhátraléka van stb.), de nagyon sok esetben a még nem utcán élő, veszélyeztetett emberekre különös gondot kell fordítani azért, hogy később ne váljanak fedél nélkülivé (ilyenek például a börtönben lévő emberek közül azok, akikről már most tudjuk, hogy szabadulásuk után nincs hova menniük).

"Az előítéletek abban gyökereznek, hogy minden csavargó ipso facto gazember. Gyermekkorunkban belénk sulykolták, hogy a csavargók gazemberek. Így azután tudatunkba megrögzült valamiféle ideáltipikus – egy viszolyogató, meglehetősen fenyegető külsejű - teremtmény, aki inkább éhen hal, mintsem hogy dolgozzék, eleve utálja a szappant, és egyebet sem akar, mint kéregetni, lumpolni és tyúkólakat fosztogatni. És bár e csavargó-szörny cseppet sem valószerűbb, mint a képregények borzongató alakja, mégis nehéz elménkben kitörölni..."

"Elképzelhetetlen, hogy egy átlagos angol szánt szándékkal váljék parazitává, s e nemzeti karakterjegy nem szükségképpen változik meg azután sem, ha egy napon kidobják a munkahelyéről. Mindezzel nem azt állítom, hogy a csavargók többsége holmi Grállovag volna, csupán azt, hogy normális emberi lény, s ha rosszabb is esetenként, mint más, ez életmódjának nem annyira oka, mint inkább következménye."

(George Orwell: Csavargóként Párizsban Londonban)

G. Orwell, az 1984 és az *Állatfarm* írója 1929 és 1930 között maga is hajléktalanként élt Londonban. Személyes élményeiről számol be ebben a 2000-ben magyarul is megjelent könyvében.

Évek óta mindenféle módon próbálunk utánajárni, hogy mi is a hajléktalanság. Több száz interjú és számtalan kérdőíves adatfelvétel után úgy látjuk, hogy a városi hajléktalanságot leginkább az otthon hiánya jellemzi.

Ez nem túl nagy felfedezés - mondhatja valaki -, hiszen a lakás, ahol lakunk, az otthonunk is egyben. Ennél azonban kicsit összetettebb a probléma. Ha a hajléktalanságról a hajléktalan szó köznyelvi jelentése és a konkrét tapasztalataink alapján próbálunk meg fogalmat alkotni, akkor előbb-utóbb ellentmondásokba fogunk ütközni. Ezért célszerű már az elején különbséget tenni hajléktalanság és otthontalanság között.

Az otthon az a hely, ahol jól érezhetjük magunkat: dönthetünk arról, hogy mikor mit csinálunk, milyen tárgyak legyenek körülöttünk. Az otthonosságunk része, hogy ismerjük a környéket (a kerületet, utcát, házat), ahol élünk, ismerjük az ott lakókat és ők is ismerjenek és elfogadjanak bennünket. Akit egy környéken befogadtak, az nyugodtan becsöngethet valahová sóért, vagy bárkitől elkérheti a létrát. De a kerület, a tér vagy utca akkor sem lehet az otthona egy utcán élő hajléktalan embernek, ha az illetőt a környéken mindenki ismeri és szereti. Az otthon csak egy olyan hely lehet, ami azon túl, hogy védelmet nyújt, meleget ad, lehetőséget biztosít arra is, hogy döntsünk, egyedül vagy egy társal akarunk élni benne.

Mindenkinek az otthonát tiszteletben kell tartanunk, kopogni vagy csengetni kell, mielőtt belépünk oda. De nem igazi otthon az, ahol nem tudunk vendégeket fogadni. Ezért nem tekinthetjük otthonunknak azt a lakást, ahova szívességből befogadnak bennünket, és nem tekinthetjük annak a tömegszállásokat sem.

Otthonra még az állatoknak is szükségük van. Nekünk embereknek - elvesztett bundánk miatt - olyan otthon kell, amely nemcsak rejtőzködésre és pihenésre szolgál. Azok a faluból származó emberek, akik egész életükben is istállóban, fészerben, vagy a nyári konyhában aludtak, egy városi bérház szeméttárolójában ugyanúgy hajléktalanok, mint az az ember, aki korábban egy városi lakásban élt. A hajléktalanságnak különböző változatai vannak, amelyek más és más, a gyakorlatban ismert élethelyzeteknek felelnek meg.

Van-e kiút?

"fedél nélkülieknek" (roofless) tekintjük azokat, akik - éjszakáikat közterületen, a szabad ég alatt, vagy valamely nem lakhatást szolgáló zugban töltik,
"effektív hajléktalanoknak" tekintjük azokat, akik - vagy "fedél nélküliek",
 - vagy semmilyen stabil, tartós lakhatási lehetőséggel nem rendelkeznek, nap mint nap "meg kell dolgozniuk" azért, hogy éjszaka valahol megaludjanak - legyen az akár lakás, melybe szívességből befogadják, vagy nem-lakás, de lakhatást szolgáló helyiség (például hajléktalanellátó intézmény),
"lakástalanoknak" (people without flat) tekintjük azokat, akik - vagy "fedél nélküliek",
 - vagy "effektív hajléktalanok",
 - vagy stabilan nem-lakásban, de lakhatást szolgáló helyiségben laknak (munkásszálló, börtön, bentlakásos intézmények stb.),
 - vagy ugyan tartósan lakásban töltik éjszakájukat, de a lakás folyamatos használata fölött nem rendelkeznek (nem tulajdonosok, vagy főbérlők, hanem al-, ágybérlők, szívességi lakáshasználók, befogadottak, felnőtt családtagok),
"otthontalanoknak" ("a hajléktalanság veszélyében élőknek", vagy a nemzetközi terminológia szerint: homeless) tekintjük együttesen azokat, akik - vagy "fedél nélküliek",
 vagy "effektív hajléktalanok",
 vagy "lakástalanok",
 vagy ugyan lakásban laknak, de az alkalmatlan arra, hogy benne családot és otthont rendezzenek be (a lakás túlszűfolttsága, fizikai színvonala miatt).

Az otthontalanok gyermekkoráról röviden a következőt lehet mondani: Alig akad közöttük, aki teljes családban nevelkedett, gyakori a válás, és nem ritka valamelyik (vagy mindkét) szülő halála. Találkozhatunk szülői (főleg apai) testi-lelki agresszivitással és gyakori az alkoholos életforma. A hajléktalanná váltak történetéből gyakran kiderül, hogy mihelyst tehetik, elmenekülnek a családjuktól. Ez az iskola félbehagyásával jár, és sokszor már a csöves élet kezdetét jelenti. Gyakori a nagyon fiatalon kötött házasság is, és még számtalan „menekülési útvonal” létezik. A rossz családi háttér így alapozza meg a felnőttkori kudarcokat.

A hajléktalanok túlnyomó része szegény családból származik, s mint a szegényekre általában, jellemző rájuk a nem megfelelő iskolai végzettség, amely egy életre meghatározza helyüket a világban. Érdekeiket nem tudják megfelelően érvényesíteni a munkáltatóval, hivatalokkal, rendőrrel stb. szemben.

Pszichológiai közhely, hogy a gyermekkori élmények, a viselkedési mintát nyújtó személyek döntően befolyásolják az egyén későbbi életét. Aki úgymond „megfelelő szülői mintával” rendelkezik, annak fel sem tűnik, hogy ennek mekkora jelentősége van egész élete során. Ahogy a kisgyermek apja cipőjébe bújlik, ahogy szüleit utánozva, játékból vagy valóságosan az első cigarettát a szájába veszi, ugyanúgy tanulja meg a környezetében látható sok-sok viselkedésmintát. Sánta Ferenc, Kicsik és nagyok című novellájában kitűnően jeleníti meg a kisgyermek határtalan szereptanulási igényét. (Lásd az idézett részletet.) A rossz gyermekkori családi környezet óriási terhet tesz a majdani felnőtt vállára: Bizalmi-önbizalmi problémák, önpusztító (és más embereket is pusztító) tanult viselkedésminták (alkohol, agresszió stb.), gyakori az általános bizonytalanság. Ezek bizony nagyon nehezen leküzdhető akadályok. A hiányokkal, nélkülözésekkel terhes gyermekkor után általában kudarcos párkapcsolatok következnek, melyből a kilépett/kidobott fél újabb sérülésekkel éli tovább az életét, s persze általában mennie kell, nézhet újabb lakhatás után. A fedél nélkül élők között igen sokan vannak olyanok, akik soha nem rendelkeztek saját, vagy főbérleti lakással, így számukra egy párkapcsolat vége általában a lakhatási lehetőség végét is jelenti. Az ilyen élethelyzetben lévő embernél nem túlzás azt állítani, hogy egy hajszálon függ a teljes lecsúszás lehetősége, s ha ez bekövetkezik, talán próbál néhányszor lábra állni, de ez csak ritkán sikerül. Az egzisztencia teljes hiányát, mely a családi, baráti kapcsolatokra is jellemző, valószínűleg csak a nagyon jó, piacképes képzettséggel rendelkezők tudják leküzdni, de ilyen ember nemcsak az otthontalanok között, hanem amúgy is meglehetősen kevés van. Végül, gyakran egyfajta beletörődés veszi kezdetét. Ezt nevezhetjük éppen „önfeladásnak”, - bár némi beletörődés szükséges ahhoz, hogy az otthontalanná vált ember megéljen a hajléktalanság világában, kitanulja hol és mit lehet szerezni, hol lehet aludni stb. Hiszen két világ határán - azaz egyikbe sem tartozva - nem sokáig lehet létezni.

„Ketten játszottak az udvarban, egészen hátul, a kert első fái között. Egy kislány és egy kisfiú, egyik sem volt idősebb nyolcesztendősnél.” (...)

„- Bög! Aztán holnap végigjajgatod az utcát, hogy megvertelek...”

A kislány mondani kezdte, mintha sohasem akarná abbahagyni.

- Hagyj engem, hagyj engem...

- Fogd be a szád...

A fiú odatámolygott hozzá.

- Elhallgatsz végre...?

Megmarkolta a lány ruháját, és rángatta, míg le nem húzta az ágyról.

A kislány felkapta a fejét.

- A hajamat kell fogni – sottogta.

- Amióta levágták, nincs mit fogni rajta – sottogta a fiú is, de elengedte a ruhát, és igyekezett belemarkolni a másik hajába, ami rövidebbre volt vágva, szinte olyan rövidebbre, mint a fiúé, mert már nyár volt.

- Bánt az urad, mi? Részeg az urad?

Húzni kezdte végig a földön. A kislány feltérdelt, és összeszorított ököllel védekezett.

- Eressz! – kiáltotta.” (...)

„- Én most elalszom, és te akarj levét köztetni...”

A hasára fordult. Karjait a feje alá tette, és dörmögve, érthetetlenül motyogva lehuntya a szemét.

A kislány megigazította a haját, ujjjaival elrendezgette az összeborzolódtott kis tincseket, aztán négykézlábra ereszkedett, és óvatosan a fiúhoz mászott. Végigtapogatta az ingét, nadrágját, kifordította a zsebeit, kődarabok, kulcs, kis spárga, színes üveg hullottak a földre.

Nincs semmi – mondta halkán -, nincs neki pénze – és kezébe temette az arcát.”

(Sánta Ferenc: Isten a szekéren Szépirodalmi könyvkiadó, 1982)

4. A hajléktalanság társadalmi okai *

Voltak-e régen is hajléktalanok?

Minden korban és mindenütt a világon voltak, vannak hajléktalanok. Feltehetően lesznek is. Nem mindegy azonban, hogy hányan élnek fedél nélkül, és mit kell „elkövetniük” ahhoz, hogy hajléktalanná váljanak. A „lecsúszó” embert minél kiterjedtebb, és minél jobb minőségű szociális segítő rendszer kellene, hogy körülvegye, amely gyorsan észleli a bajt, és megfelelő segítséget is tud nyújtani. Magyarország nem ilyen hely, nálunk ma túlságosan könnyű hajléktalanná válni.

Máshol is vannak-e hajléktalanok?

Magyarország sokszorosan, és hosszán késleltetett történelmi fejlődésével (török, habsburg, szovjet függések, vesztes háborúk) körülbelül mára érkezett el az *eredeti tőkefelhalmozás* korába, melyet a fejlett nyugati országok már több száz évvel ezelőtt „elintéztek”. Erre a mai állapotra szokták mondani: „vadkapitalizmus”. (Itt csak annyit: az eredeti tőkefelhalmozás időszaka minden állam életében „ronda, homályos ügy” volt.) A mi szempontunkból ezzel járó fontos jelenségek: szegénység, már-már „kizsákmányolásszerűen” alacsony bérek, bizonytalan munkahelyek. A másik oldalról nézve: Társadalmunkban még kevés olyan ember van, aki eléggé gazdag ahhoz, hogy segíteni tudjon, és ehhez párosulva felelősséget is érezzen a nála szegényebbek iránt. Az állam pedig láthatóan nem képes megakadályozni emberek lecsúszását (bár az eltökélt szándék sem látható rajta).

Az elmúlt tíz évben sok nagy változás következett be Magyarországon. Megjelent a korábban ismeretlen munkanélküliség (A foglalkoztatottsági adatokról lásd a táblázatot.), mely 1993-ban tetőzött. A velejáró hirtelen elszegényedés nagy tömegeket sokkolóan érintett. Sok család bomlott fel, sok ember élete tört ketté a munkátalanság lelki, és a pénztelenség gazdasági terhe alatt.

Az iskolázottsági követelmények változása nagyban befolyásolta a munkanélkülivé válás esélyeit. Szintén „hirtelen” derült ki, hogy nem kellene már esztergályosok, marósok, öntödei munkások, azok, akikre a szocialista iparosítás idején oly nagy szükség volt. Semmiképpen nem elég már a nyolc általános, de a szakmunkásvizsga sem, ellenben nem árt egy-két nyelv ismerete ahhoz, hogy valaki állást találjon. Mindezek a folyamatok új, sokak számára elbírhatatlan terhet jelentettek. A hajléktalan emberek életútjaiból az derül ki, hogy hiányzik az a szociális védőháló, amelyben megkapaszkodhatna az eladósodott, az alkoholbeteg, a munkanélkülivé vált ember.

A foglalkoztatottak száma 1985–1997.

ÉV	Összes foglalkoztatott	Teljes népesség
1985	5590,5	10599
1987	5589,0	10509
1989	5505,0	10421
1991	5305,9	10355
1993	3827,3	10310
1995	3678,8	10246
1997	3646,3	10174

Forrás: KSH

A hajléktalanság személyes, családi okai

A társadalom is hajlamos úgy tekinteni rájuk: maguk főzték, egyik is meg. Az ember általában hajlamos leegyszerűsített, készen kapott válaszokat elfogadni. (Piroska jó, a farkas meg rossz. Kész-passz, ezzel be is fejeztük, rohanhatunk tovább.) Ez, mint a legtöbb leegyszerűsített válasz: hamis. Fentebb utaltunk rá, hogy a hajléktalanná válás egy folyamat. Olyan folyamat, amely során az ember lépésről-lépésre elszakad az emberi közösségektől (család, munkatársak, barátok). Mikor valaki utcára kerül, mert elveszti az albérletét, kirúgja a felesége, a férje vagy a szülei, az ennek a folyamatnak a vége. Az ilyen helyzetet mindig egy sor egy-másból következő esemény „készíti elő”, amely sokszor a gyermekkorig vezet vissza.

Nagyon fontos, hogy egy társadalom hogyan viszonyul elesettjeihez, befogadó vagy kirekesztő a viselkedése. De mit is jelent: befogadó, vagy kirekesztő társadalom? Meglehetősen homályos fogalmak, pedig valójában egyszerű emberi viselkedésekből tevődnek össze: „Társadalom” a szomszéd néni, aki elbeszélget velünk, vagy a hátunk mögött sutyorog. „Társadalom” a hivatalnok, aki segítőkész, vagy ránk ordít: zárva. „Társadalom” az utcán sétáló ember, aki kikerüli, vagy felsegíti a járdán fekvőt, és „társadalom” Ön is, kedves olvasó, aki valahogyan viselkedik, viselkedni fog élete során.

Nagy kérdés az is: sokféle viselkedés, avagy csak kevés illeszkedik-e egy társadalomba, mennyire toleráns az egyéneivel szemben. Lehet-e általános **megbélyegzettség nélkül** homoszexuálisoknak, drogfogyasz-

Kosztolányi Dezső:
Comprendre c'est tou pardonner
(Megérteni maga a megbocsátás)

Csodálkozol a kokainistán
S nem érted?
Gondolkozzál az okain is tán
S megérted!”

Ki a hibás?	<p>tóknak, munkanélkülieknek, nudistáknak, hajléktalanoknak élni egy országban?</p> <p>Az otthontalansághoz való társadalmi viszonyulás vizsgálatakor nemcsak arról van szó, hogy átlépjük, vagy felsegítjük-e a járdán fekvőt. Hasonlóan lényeges kérdés: miért került a járdára? Hány stációt hagyott maga mögött ő és a társadalom, mire „mindketten” így elhagyták magukat?</p> <p>A hajléktalanokra az jellemző, hogy valamilyen okból nem úgy alakult az életük, hogy azt a társadalom elfogadta volna. A magyar társadalom legnagyobb részére pedig az jellemző, hogy igen kevés viselkedésformát, életformát tud elfogadni, s egyszerű választ várva, többnyire azt kérdezi: Ki a hibás? A válasz: senki. Azt is mondhatnánk: mindenki. Feltehetően a kérdés volt értelmetlen.</p>	
-------------	--	--

5.	Hány hajléktalan van Magyarországon? *	
-----------	---	--

	<p>Talán ezt a kérdést szokták a legtöbbször fölteni a hajléktalansággal foglalkozóknak. Tíz éve a válasz szinte mindig ugyanaz: 30.000 hajléktalan ember él hazánkban, s ennek fele, 15.000 hajléktalan Budapesten található. Rögtön elárulhatjuk, ezeknek a számoknak semmilyen alapjuk nincsen. A hajléktalanok száma ennél több is, meg kevesebb is.</p> <p>Ha azt nézzük, hogy hányan alszanak huzamosabb időszakon keresztül (mondjuk legalább fél évig) utcán, aluljárókban, közterületen, zugokban, akkor Budapesten egy-kétezer <i>fedél nélküliről</i> beszélhetünk. Ha azokat az embereket vesszük számba, akik az ún. hajléktalan szállásokon alszanak, akkor Budapesten 3500, az országban még egyszer ennyi ilyen szállólakót találunk. A fedél nélküliek és a szállásokon lakó hajléktalanok száma együtt Budapesten kb. 5-6000 fő, az ország többi településéről még ilyen becslést sem mondhatunk. De ez a szám is folyamatosan változik, hiszen más télen és más nyáron, más akkor, amikor sokan keresnek szállás nélkül munkát Budapesten, vagy más városban, egy országban, s más akkor, ha a munkavállalási és egyéb megélhetési lehetőségek szűkülnek.</p> <p>Ráadásul az előbbi számok csak arról szólnak, hogy egy-egy éjszaka hány ember kénytelen hajléktalanként eltölteni az éjszakát. Több éves felméréseink és tapasztalataink szerint jóval többen – csak Budapesten több tízezeren - vannak azok, akik a „hajléktalanság veszélyében” élnek, biztonságos és stabil lakhatásuk megoldatlan (szívességi lakóként, bizonytalan albérletben, befogadottként, „kvázi-élettársként” húzzák meg magukat valahol), s egy-egy időszak során laknak lakásban is, vagy ha kiszorulnak, akkor egy ideig hajléktalanszállón, vagy éppen átmenetileg teljesen fedél nélkül.</p> <p>Az „otthontalanok” száma még ennél is jóval több, akiknek nincs saját, biztonságos és a társadalomban minimálisan elfogadhatónak számító önálló otthonuk. A nemzetközi statisztikákban, összehasonlítások során a <i>homeless</i> kifejezést rájuk szokták alkalmazni: olyan felnőtt emberek, akiknek önálló lakásuk nincsen, lakásigénylőként regisztráltatják magukat¹, mert önerőből képtelenek önálló lakáshoz jutni, vagy ugyan laknak valahol, de az emberi lakhatásra alkalmatlan, egészségtelen, életveszélyes, minimális komfortot nélkülöző, vagy éppen olyan atrocitások veszélyeztetik lakhelyén, amelyek miatt kénytelen elhagyni otthonát.</p> <p>Ahogy a munkanélküli élethelyzet esetén is egészen más, hogy a regisztrált munkanélküliek számát tekintjük-e, vagy a ténylegesen – rövidebb-hosszabb ideig – munka nélkül lévő embereket, vagy éppen a bejelentett kereső tevékenységgel nem rendelkezőket, úgy hajlék nélküli élethelyzet esetén is függ ez attól, mit tekintünk, fogadunk el hajléknak, mekkora időszakot nézünk, csak azokat vesszük-e számba, akik szállón, vagy közterületeken éjszakáznak, vagy mindazokat, akiknek ténylegesen nincs otthonuk. A lényeg azonban mégiscsak az, hogy a hajléktalanság nem egy centivel, vagy mérleggel lemérhető, megszámlálható dolog, hanem egy változó, nagyon is súlyos élethelyzet, mely meglehetősen sok embert érint Magyarországon is ahhoz, hogy komolyan foglalkozzunk vele.</p>	<p>1.. A számottevő önkormányzati bérlakás-állománnyal rendelkező országokban jogszabályok szabályozzák, kik, milyen feltételekkel juthatnak ezen bérlakásokban lakhatáshoz. Az önálló lakással nem rendelkezők lakásigénylést nyújthatnak be, de a lakásra még hosszabb-rövidebb ideig várni kell (ők a lakásigénylőként regisztráltak).</p>
--	---	---

6. Máshol is vannak-e hajléktalanok? *

Természetesen igen. De ne csak arra gondoljunk, hogy Párizs, London, vagy New York utcáin is éjszakáznak emberek², ennél sokkal több helyen és sokkal többen élnek hajlék nélkül a világon. Több tízmillió ember él Ázsiában, Afrikában, vagy Dél-Amerikában ideiglenes menekült táborokban, mert természeti katasztrófa, vagy politikai üldöztetés miatt el kellett hagynia otthonát. Sok százmillióra tehető azok száma, akik az elemi emberi igényeknek nem megfelelő hajlékkal rendelkeznek (nincs víz, csatorna, fűtés stb.). Egyes országokban nem ritkák a nagyobb városok körül a milliós bádógvárosok, vagy a biztonságos lakhatást nélkülöző nagy kiterjedésű városi nyomornegyedek (slumok)³. Vannak kormányok, amelyek mindent megtesznek a túlnépesedésből és a tömeges nyomorból eredő problémák felszámolása érdekében, de nem egy helyen az állandó háborúskodások, félkatonai diktatúrák nyomorítják meg az emberek életét.

Európai országok 1991/1992. ⁴	Ezer lakosból hajléktalan	Hajléktalanok becsült száma (fő)
Németország	12,8	1.030.000
Nagy-Britannia	12,2	688.000
Franciaország	11,1	627.000
Belgium	2,6	26.000
Hollandia	2,0	30.000
Olaszország	1,6	90.000
Írország	1,4	5.000
Luxemburg	1,3	500
Spanyolország	0,8	30.000
Dánia	0,5	2.800
Portugália	0,2	2.500
Együtt	7,5	2.531.800

Európa nagyobbik részében ötven éve béke van, s ma már demokratikus berendezkedésű piacgazdaságok működnek. Ha nem is olyan katasztrófális tömegben, de itt is nagyon-nagyon sok ember nélkülözi az otthon biztonságát. Hogy hány hajléktalan ember él Európa fejlettebb országaiban, azt az ottani szakértők sem tudják biztosan. Ahol kiépített szociális háló működik, jelentős szociális bérlakás-rendszert is fenntartanak, ott a szociális lakásra jogosultakat is „hajléktalanként” veszik számításba, máshol csak a közterületen élő fedél nélküliekről vannak becsléseik.

A segítség formái legalább ennyire változatosak. Például Ausztriában, Svédországban a kiépített jóléti rendszer miatt elvétve kerülhet valaki ilyen helyzetbe, máshol foglalkoztatási, lakáspolitikai, egészségügyi rehabilitációs programokkal próbálják kezelni a hajléktalanság különböző megjelenési formáit. Ezekből a külföldi tapasztalatokból, megoldási és segítő kísérletekből nekünk is van mit tanulnunk. Az egyes országok segítő szervezetei is segítik egymást, nem csak az információ- és tapasztalatcserében, hanem olykor – különösen nagyobb katasztrófák idején – anyagilag is. De azért itt is érvényes, hogy kinek-kinek a maga felelőssége a segítségnyújtás eszközeinek kialakítása, vagy éppen ezek elodázása.

2. Sok-sok regény és film szól róluk, például a nálunk is sokat játszott *Pont Neuf híd szerelmesei* c. film.

3. Annak ellenére így van ez, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSz) tagállamai a Hajléktalanok Évét követően (1987) hosszú távú programot fogadtak el arról, hogy 2000-re mindenkinek legyen elfogadható lakhelye a Földön...

4. Forrás: Mary Daly: European homelessness – the rising tide. The first report of the European Observatory on Homelessness 1992. Belgium.

Máshol is vannak-e hajléktalanok?

Hogyan foglalkozik az állam a hajléktalanokkal?

A jobbágyfelszabadításig üldözték és büntették mindazokat, akik megszegték a röghöz kötés törvényét. A munkaerő fokozatos fõlszabadításával, a városiasodással párhuzamosan egyre többen indultak el szerencsét próbálni, maguknak munkát, megélhetést és lakhelyet keresni a fejlõdõ, iparosodó régiók felé. A városok azonban sokszor csak munkalehetõséget nyújtottak, lakhatást nem. Így volt ezzel Budapest is, melynek lakossága a XIX. század végén, a „gründolási láz” korában tízévente százezrekkel növekedett, miközben a várost építõ napszámosok biztonságos lakhatáshoz nem juthattak.

Több tízezer család húzta meg magát *albérletben*, „*hónapos szobában*”, *pincelakásokban*, vagy éppen *bódé-*, vagy *barlanglakásokban*, sok ezren töltötték éjszakájukat *ágybérletként* (amikor egy szobában akár több embernek is bérbe kiadtak egy-egy ágyat), vagy voltak kénytelenek ún. *tõmegszállásokon* meghúzni magukat. Az alacsony bérek sokak számára nem tették lehetõvé, hogy maguk és családjuk számára önerejükbõl egyáltalán valamiféle lakhatást biztosíthassanak. Őket tekintették hajléktalanoknak. Az egyedülálló hajléktalanok részére olcsó menhelyeket hoztak létre (az egyik legnagyobb ilyen intézmény a fõvárosi *Népszálló* volt, mely – a XIII. Dózsa György út 152. sz. alatt – ma is (ismét) hajléktalanok átmeneti szállójaként mûködik. A családos hajléktalanok részére ún. *szükséglakásokat*, *szükséglakás-telepeket* hoztak létre, ahol sokszor egy-egy szobában több családot is elhelyeztek „ideiglenesen”. A leginkább elhíresült ilyen szükséglakás-telepek közé tartozott a *Mária Valéria telep* (a mai IX. József Attila lakótelep helyén), az *Augusztá telep* (a mai Hungária körút – Pongrác út között), a *Tripolisz* Angyalföldön, vagy a *Jeruzsálem telep* Lágymányoson. Az elmúlt ötven év alatt ezeket lebontották, lakóiknak a felépült új lakótelepeken adtak lakásokat, de vannak még ma is ilyen volt szükséglakásos telepek, például Kõbányán a *Bihari úti*, a *Hõs utcai*, Ferencvárosban az *Illatos úti* (ezt hívják *Dzsumbuj*-nak), ahol nagyon szegényes, komfort nélküli körülmények között laknak családok.

Régen ezeken a szükséglakás-telepeken fõleg a viszonylag magas lakbérek miatt lakásbérleményükbõl kiszorult családokat helyezték el. De a trianoni békeszerzõdés miatt az I. világháború után földönfutóvá vált sok ezer menekült család is elõször *vasonlakóként*, majd szükséglakásokban, végül *kislakásos telepeken* nyert elhelyezést (ezek a kislakásos telepek a mai napig mûködnek).

1948-tól a rendszerváltásig az akkori politika ideológiájába, társadalomképebe nem illettek bele a hajléktalanok, ezért azt mondták, hogy „hajléktalanok a szocializmusban nincsenek”. Ezt sokan el is hitték, már csak azért is, mert a fedél nélkül maradtakat megpróbálták rendõri és egyéb eszközökkel eltávolítani az emberek látókörébõl: *közveszélyes munkakerülõknek* („*kmk*”) nyilvánították õket, *rendõri felügyelet* („*ref*”) alá helyezték és kitiltották õket a nagyobb településekrõl, zárt szociális, vagy átnevelõ intézményekbe, illetve börtönökbe zárták õket. Sok ezren amnesztiával szabadultak ezekrõl a helyekrõl a rendszerváltás idején. Azóta a represszív (elnyomó) eszközöket nagyobb részt felváltották a szociális segítségnyújtás eszközei, viszont valóban sokkal több ember vált hajléktalanná, akiknek a helyzete máig teljesen megoldatlan.

8.

Hol alszanak? *

Máshol is vannak-e hajléktalancok?

Mi az a „rabszolgáltatás”?

Hogyan foglalkozik az állam a hajléktalansággal?

Magányosak-e a hajléktalanok?

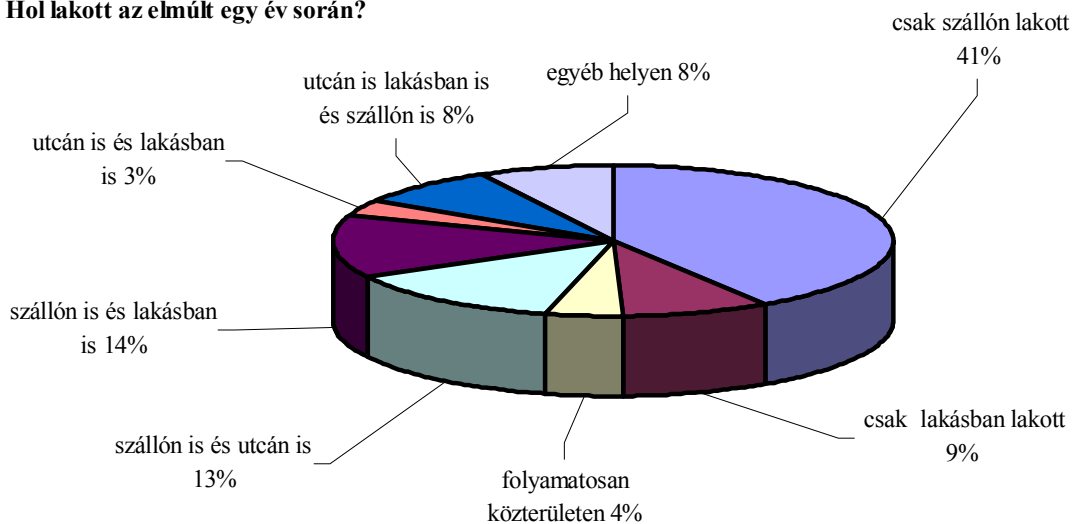
„Ágyban, párnák közt...” ha jó szerencsénk úgy hozza, biztos otthonban térünk nyugovóra esténként. Nap, mint nap tudjuk, hogy a munka, a tanulás, a szórakozás után hova térünk meg pihenni, s csak ha fölborul az otthon biztonsága, akkor vesszük észre, hogy azon kell gondolkodnunk, hol is alszunk majd ma éjjel, holnap, holnapután.

Ezért is tekintik egyes országokban otthontalanoknak, *homeless*-eknek azokat, akiknek veszélyes lenne hazatérniük, mert ott bántalmazás várna rájuk, vagy olyan bizonytalan egy-egy helyen a joguk a lakhatáshoz, hogy onnan bármikor elküldhetik őket.

Ha nincs az embernek biztonságos otthona, akkor is megpróbál valamilyen biztos fedél alá kerülni éjszakára. Ez leggyakrabban a barátjának, rokonának, ismerősének a lakása. Ezt nevezzük *szívességi lakhatásnak*, így lakik a legtöbb otthontalan ember. Mindennek, az ilyen lakhatásnak is „ára” van: ez nem csak pénz lehet, lehet valamilyen szolgáltatás nyújtása, olykor testi szolgáltatásé, olykor „rabszolgáltatás”, olykor számos apróbb-nagyobb kellemetlenség, esetleg durvaság elviselése. Sokszor nap, mint nap meg kell „dolgozni” azért a szívességért, hogy valaki befogadja az embert.

Ha ilyen kapcsolat nem adódik, vagy túl nagy az „ára”, akkor meg lehet próbálni megaludni egy *fapadoson*, hivatalos nevén, *éjjeli menedékhelyen*. Ez fedelet biztosít aznap éjjelre, biztonságos lakhatást nem. Naponta sorba kell állni a szállásért, mert ez az ingyenes lehetőség csak egy-egy éjszakára szól, azoknak, akik különben kint maradnának az utcán. Mosdási, meleg helyen alvási lehetőséget, többnyire „vacsorára” meleg teát, kis ennivalót nyújtanak ezek a helyek. Ezek - ugyan némileg civilizált - de azért mégiscsak tömegszállások, annak minden kellemetlenségével együtt.

Hol lakott az elmúlt egy év során?

Milyen veszélyek fenyegetik a hajléktalanokat?	<p>Ennél biztonságosabb - többször is meghosszabbítható - hat havi lakhatási lehetőséget nyújtanak az ún. <i>hajléktalan átmeneti szállások</i>, ahol 1-8 ágyas szobákban, alacsony térítési díjért lehet helyet kapni.</p> <p>Ha ezek tele vannak, vagy nincs elég energia elmenni egy éjjeli menedékhelyre sem, vagy valaki inkább haverjaival, választott párjával kíván együtt lenni éjjel, akkor marad „<i>az utca</i>”. Az utca is többnyire valamilyen <i>zugot</i> jelent. Egy elhagyott romos épületet, lakást, pincét, padlásfeljárót, vagy lépcsőház beugrót, vagy csak éppen hogy egy fedele: az aluljáróban, egy telefonfülkében, üzletportálnál, a „híd alatt”, vagy még csak azt sem: egy félreeső erdőben, egy meleg szellőzőnyílásnál, a puszta padon. Ilyenkor nem a fedél nyújt védelmet, hanem csak a remélt nyilvánosság, hogy – mivel az utcai élet elég veszélyes - agresszió esetén lesz kihez segítségért fordulni.</p>
--	--

9.	Mit csinálnak a hajléktalanok nap közben? *	
Mit csinálnak a hajléktalanok nap közben?	<p>A hajléktalan embereket gyakran éri a lustaság, munkakerülés, élőködés vádja A közhiedelemmel ellentétben azonban napjaikat teljes mértékben kitölti a pusztá életben maradáshoz szolgáló tevékenységek sokasága.</p> <p>Igen sokan vannak, akik szinte egész életüket intézményekben töltik. Ők nem akkor „indulnak neki a napnak”, amikor dolguk van, hanem akkor, amikor reggel bezár a menedékhely. Nem akkor ebédelnek, amikor megéheznek, hanem akkor, amikor kinyit az ingyenkonyha. Nem akkor váltanak ruhát, amikor annak szükségét érzik, hanem amikor el tudnak csípni egy-egy ruhaosztást, végül nem akkor pihennek le mikor elfáradtak, hanem, amikor kinyit a menedékhely. Másnap ugyanez előlről. Nem belső szükségleteik, igényeik szerint élnek, hanem egy intézményrendszer nyitva- és zárva-tartásaihoz kénytelenek igazítani napirendjüket. Mondhatná erre valaki: Mindnyájan így élünk. Felkelünk, dolgozni vagy tanulni megyünk, aztán haza, lefekvés. Másnap ugyanez előlről. Csakhogy mi, a többség mindezt általában valamiféle terv részeként tesszük, és ráadásul legtöbbször bizonyos mértékig élvezetet lelünk a tanulásban, vagy a munkában. Ezt többek között az teszi lehetővé, hogy életünk jelentős részét nem munkával, hanem kedvünk szerint, szórakozással, pihenéssel töltjük. A hajléktalan ember életében erre nincs lehetőség: ha nem áll be az ingyenkonyhára várók sorába, aznap nem fog ebédelni, ha nem áll be a menedékhely elé egy-két órával a nyitás előtt, aznap utcán alhat.</p> <p>Még mindig kérdezheti valaki: miért nem dolgoznak, hiszen akkor ki tudnának venni egy albérletet, lenne pénzük élelemre. Erre két választ is adhatnánk. Először is: Valamiféle minimális anyagi háttérre szükség van ahhoz, hogy az ember képes legyen munkába állni. Egy munkahelyre kipihenten, tiszta ruhában lehet csak bejárni, és az első fizetésig is enni kell valamit (ingyenkonyhára járni már nem lehet). Ezt mind finanszírozni kell valamiből. Egyszerűen legalábbis biztos lakhatásra (a menedékhelyen bármikor előfordulhat, hogy kinnreked az ember) és némi készpénzre van szükség ahhoz, hogy valaki tartós munkát vállalhasson. Biztos lakhatás, és készpénz viszont csak a munka jövedelméből teremthető meg. Az ördögi kör bezárult.</p> <p>A második válasz első olvasásra talán furcsa: A hajléktalanok igenis dolgoznak, talán többet is, mint mások.</p> <p>A munka évezredekig csupán az élelem megszerzését, az önfenntartást jelentette. A mai értelemben vett, fizetség ellenében végzett bér munka viszonylag újkeletű. Csak a modern társadalmakban vált lehetségessé, hogy az emberek tömegesen olyan munkákat végezzenek, amely nem közvetlenül, hanem csak közvetve kapcsolódik a létfenntartásukhoz (nem maguk szerzik meg az élelmet, és nem a maguk két kezével teremtenek biztonságot családjuk számára, hanem például számítógépet programoznak, majd az ezért kapott pénzből „kerülővel” jutnak élelemhez és biztonsághoz). A fedél nélküliek nincsenek ebben a kedvező helyzetben. A hajléktalan életmóddal (utcán, menhelyen alvás, a közvetlen jövő kiszámíthatatlansága stb.) nagyon nehéz összeegyeztetni az alkalmazotti létet. Mégis: 50%-uk dolgozik! A fedél nélküliek jelentős része viszont intézményből-intézménybe, nappali melegezőkbe, ingyenkonyhákra talpal iratai, információk, étel s egyebek után. Ezeken a helyeken a sorban állással töltött idő többszöröse annak, mint amennyi valós ügyintézésre,</p>	<p>BZ. 45 éves férfi napirendje: 07:00: Ébresztő 08:00: El kell hagyni a menhely területét 08:00-08:40: Gyalog, és villamoson bliccelve, irány a Menhely Alapítvány Nappali Melegezője 08:40-09:20: Sorban állás fürdéshez 09:20-09:40: Fürdés a melegezőben 09:40-11:30: Sorban állás az ügyfélszolgálati irodához 11:30-11:40: Megkapja az iratai elkészítéséhez szükséges papírokat és információkat 11:40-12:20: Eljutás az Okmányirodába 12:20- 13:00: Sorban állás személyi igazolványra várva. 13:00- 16:00: Üvegek, s egyebek gyűjtögetése / ücsörgés parkokban, evés-ivás 16:00- 17:20: Sorban állás a menedékhely előtt 17:20- 18:00: Lepakolás, ágy elfoglalása, berendezkedés aznap éjszakára 18:00- 21:00: Beszélgetés, olvasgatás lefekvésig</p>

10. Miből élnek / hogyan élnek? *

A közhiedelemmel ellentétben a hajléktalanok túlnyomó többsége rendszeres munkatevékenységet folytat. Az esetek egy részében ez a munkaerőpiacon történik, más részében egyszerűen az életben maradáshoz szolgálja. Amennyiben a munkát úgy vizsgáljuk, mint az életben maradáshoz, „önreprodukciót” segítő tevékenységet, akkor a hajléktalanok feltehetően még többet is dolgoznak, mint ez a társadalomban általában szokásos.

Egy-egy társadalmi csoport életformájáról sokat árul el tagjainak munkatevékenysége, illetve emberi kapcsolatainak mozgatórugója

A fedél nélküliek kapcsolatrendszereit az jellemzi (amennyiben egyáltalán rendelkeznek valamiféle kapcsolattal) hogy az leginkább a hajléktalanok társadalmához kötött, és általában valamifajta hasznosság, racionalitás jellemzi. A kapcsolatok mozgatórugója általában az életben maradás, és leginkább a munkakapcsolatokon keresztül vizsgálható:

1. Gyakoriak a *munkapárosok*, melyeknek alapja az önvédelem. Jellemző ez a hajléktalan társadalom hierarchiájában a legmagasabb és a legalacsonyabb pozíciókat betöltőkre. Az első esetben általában jó szakmákkal rendelkező, életerős férfiakról van szó, kiknek szakmája kiegészíti a másikat (pl. kőműves és bádogos). Főként átmeneti szállón laknak és jövedelmük a többi hajléktalanhoz képest magasabb.

Az alacsony státuszú munkapárosok tagjai általában idősebbek, egészségi állapotuk rossz, alacsony iskolai végzettséggel (vagy semmilyennel sem) rendelkeznek. Körükben leginkább a véletlenszerű összeverődés jellemző. Általában közterületen alszanak, üveg-, illetve hulladékgyűjtésből élnek.

2. *Csoportok*. Szintén két alapeset van. Az első itt is a jobb helyzetűekre jellemző. E kapcsolatok mozgatórugója hasonló a munkapárosokéhoz, viszont a létszám természeténél fogva – nagyobb védelmet biztosít a külvilággal szemben. E mellett léteznek a „galeriszerű” csoportok, melyeknek tagjai általában fiatalok, túlnyomórészt volt állami gondozottak, nem ritkán illegális tevékenységek révén tartják fenn magukat, igen gyakran közterületen vagy lazább szabályzatú („laissez faire” vezetésű) menedékhelyen alszanak.

3. A hajléktalanok legnagyobb része azonban *magányos* és a legkülönbözőbb megélhetési módjaik vannak. Körükben ugyanúgy megtalálható a munkajövedelemmel rendelkező, a szociális segélyből élő vagy a kukázó. Ugyanúgy akad köztük közterületen alvó, mint rokonhoz, barátához befogadott szívességi lakáshasználó. A fedél nélkül élők leggyakoribb jogsérelme a bejelentetlen munkákért kialkudott bér ki nem fizetése.

4. Egy markánsan elkülönülő csoportot alkotnak azok, akik a munkafolyamatok legalsó szintjén, csicskásként, szolgaként, chorrokaként kapcsolódnak a társadalomhoz, a munkaerőpiachoz. Ők általában idősebb, alkoholbeteg emberek, akik leggyakrabban kocsmákban – a napi betevő falatokért, kortyokért végeznek kiegészítő tevékenységet vagy más, már segédmunkások számára is kellemetlen feladatot látnak el.

Az ún. „lakásmaffias” esetek gyakori velejárója, hogy a szerencsétlenül jártakat valamilyen ígérettel (általában másik lakás) csábítják vidékre, ahol később mintegy rabszolgaként tartják őket fogva.

5. Vannak, akik állandó (bejelentett) munkával rendelkeznek. Ők főként átmeneti szállókon laknak és legtöbbször már réges-régen otthonosan él. Ez a csoport egyfajta elit a hajléktalanok között, ők mindent elértek, amit ebben a világban el lehet érni. Talán furcsa, de a kutatások szerint nekik van a legkisebb esélyük a hajléktalan létből való kikerülésre, ők rendelkeznek a legkevesebb „külvilági” kapcsolattal.

Igazi magyarázatunk nincs erre a jelenségre, de feltételezzük, hogy az otthonosan élő társadalmában elért magas státusz egyben rögzíti is az egyént ebben az életformában, s ezért kisebb az esélye a kikerülésre, hiszen az ő esetükben „van mit veszíteni” egy-egy kikerülési próbálkozással.”

„Valaha tanítóm így prédikált nekünk:

- A munka szent. A munka boldogít, fiaim. A munka az élet célja

Én ezalatt sunyi tisztelettel lapítottam a padban s belül konokul ezt ismételttem:

- A munka undok. A munka boldogtalanná tesz, tanító bácsi. A munka nem enged élni.

Ezért sokáig afféle zendülő, Istentől elrugaskodott fickónak tartottam magam. Később rájöttem, hogy mindenki egy húron pendül velem. Láttam, hogy a tanító is éppúgy föllélegzik, mint mi, mikor az iskola harangja az óra végét jelzi. (...)

Nem furcsa, hogy aki munkáról beszél, előbb-utóbb ellentmondásba keveredik önmagával? Ez a mai kor bálványja. Mindenki isteníti. A munka a társadalom főntartója, a munka az áldás, a munka a becsület. Aki dolgozik, el akarja hitetni velünk, hogy szeret dolgozni, de azt is el akarja hitetni, hogy nem szeret dolgozni. Folyton dicsekszik. Milyen jutalmat kér érte? Azt, hogy kevesebbet dolgozzék, vagy egyáltalán ne dolgozzék s lehetőleg egy sorsra jusson a herékkel, az ingyénéőlőkkel, akiket különben „mélységesen megvet”.

(Kosztolányi Dezső: Ábécé Gondolat kiadó, 1957)

Mi az a rabszol-gáztatás?

A kérdés talán durva és provokatív, nem véletlenül. Túlságosan is gyakori a kérdésfeltevésnek ez a formája, mely igazából nem vezet sehová. Legfeljebb annyit nyújthat, hogy aki megtalálta a „hibást” (márpedig aki keres, az talál!) némi látványugalmat nyer abban, hogy „rend van a világban”. Ez a rend-képzet olyasmikre épül, mint: „mindenki a saját sorsa kovácsa”, avagy: „ki mint vet, úgy arat” stb. Sajnálatos, de az élet dolgainak ilyesfajta magyarázatai meglehetősen gyenge lábon állnak.

Az ember vágyik hinni egyfajta rendben, és ez gyakran vakká teszi a körülményekre. Márpedig, ha bonyolultabb és fárasztóbb út is, az első kérdés mégis: „Mi történt?”

Ha erre már választ kaptunk, akkor is bajos hibákat keresni, sőt megkockáztatjuk, a tények alapos ismeretében sokkal nehezebb is. Egyszerű válaszok ilyen kérdésekre általában csak kevés ismeret (vagy teljes ismerethiány) birtokában adhatók.

Persze, mielőtt átesnénk a ló másik oldalára, tisztázni kell: az ember felelős a sorsáért. A „felelőség” és a „hiba” azonban egészen más. Aki hibásokról beszél, az egyúttal el is ássa végleg azt, akire ráakasztja ezt a jelzőt.

A felelőség, felelősségérzet egyfajta tulajdonság, melyet kisgyermekkortól kezd megtanulni (vagy nem) az ember. s élete során egyre több felelőssége lesz: rend van -e a szobájában, hazahozta-e az ellenőrzőjét. Később már az is *önálló felelőség*, hogy készül-e az óráira, hazamegy-e időre stb. Így jut el a felnőttkori sok-sok felelőséghez, majd a legnagyobbhoz is, a saját gyermeke iránti felelőséghez. Felelőségeivel mind-mind elszámolni tartozik saját maga és a környezete számára is, ha azonban valamiért nem tud megfelelni, az élet valamely területén elbukik, egy idő után könnyen ráaggathatják a „hibás” jelzőt. Ez már az embert ítéli el nem pedig egy-egy cselekedetét, holott bizton állíthatjuk: Bármely súlyos cselekedetről legyen is szó (utóra kerülhet valaki, elhagyhatja a gyermekeit, bűncselekmény elkövetőjévé válhat), azt soha senki nem „jókedvében” teszi, s az áldozatok között mindig ott van saját maga is.

Karel Čapek: Utolsó Ítélet
(részletek)

Kugler, a többszörös elfogatóparancsral körözött és egy egész csendő- és detektívhadserg elöl menekülő sorozatos gyilkos kijelentette, hogy nem kapják el, és nem is kapták el, legalábbis élve nem. Az utolsó, azaz sorrendben kilencedik gyilkos tette az volt, hogy lelőtte a csendőrt, aki el akarta fogni. A csendőrt leterítette ugyan, de maga is hét golyót kapott, és a hét közül három halálos volt. (...)

Vége elérkezett Kugler számára is az elkerülhetetlen Utolsó Ítélet órája. Mivel az égből állandóan kivételes állapot van, Kugler a Tanács elé került és nem az Esküdtsek elé, mint ahogy azt tettei alapján elvárta volna. (...) A tárgyalóterem berendezése egyszerű volt, akárcsak a földön; csak – bizonyos érthető okokból hiányzott belőle a kereszt, amely előtt a tanúkat esketnie szokták. A bírák négyen voltak, csupa öreg, szigorú és unott arcú, érdemdús tanácsos (...)

„Miben érzi magát bűnösnek?” kérdezte az elnök.

„Semmiiben,” felelte Kugler dacosan.

„Hát akkor vezessék be a tanút,” sóhajtott az elnök.

A terembe, aranycsillagokkal teliszórt kék palástba burkolózva, egy jól megtermett, sőt egyenesen óriás aggastyán lépett be. A bírák mind felálltak, s akarata ellenére, szinte büvölten, felállt Kugler is. A bírák csak akkor ültek le megint, mikor az aggastyán helyet foglalt Kuglerrel szemben.

„Mindenható Isten,” kezdte az elnök, „az Utolsó Tanács önt tanúként idézte meg, hogy vallomást tegyen Ferdinand Kugler ügyében. Lévén ön a legigazmondóbb, a bíróság eltekint megeskütésétől. (...) És maga, Kugler ne szakítsa félbe a tanú vallomását. Mindent tud, tehát fölösleges bármit is tagadni. Kérem a tanú urat, tegye meg vallomását.” (...)

„Miért gyilkolt?” kérdezte az elnök.

„Azért, amiért mások,” felelte Isten: „haragból, pénzvágyból, megfontoltan és ötletszerűen, néha élvezettel, néha szükségből. Nagylelkű volt, és néha segített az embereken. Jó volt a nőkhöz, szerette az állatokat és betartotta a szavát. Adjam elő a jótetteit?”

„Köszönöm,” felelte az elnök, „nem szükséges. Vádlott, ohajt valamit védelmére felhozni?”

„Nem,” felelte Kugler közönyösen, mert most már minden mindegy volt neki.

„A bíróság tanácskozára vonul vissza,” jelentette be az elnök, és a négy tanácsos eltávozott. Isten és Kugler a tárgyalóteremben maradt.

„Kik ezek?” kérdezte Kugler és fejével a távozók után intett.

„Emberek, mint te,” mondta Isten. „A földön bírák voltak, hát itt is ítélkeznek.”

Kugler a körmét rágta. „Azt hittem... vagyis, hát hiszen nem nagyon törődtem vele, de... azt vártam volna, hogy ön fog ítélkezni, ön, mint... mint...”

„Mint Isten,” fejezte be a hatalmas öreg. „De látod, éppen ez az... Mivel mindent tudok, nem ítélkezhetek. Ez lehetetlen volna.” (...)

„Tulajdonképpen miért nem ön... miért nem te magad ítélkezel, Isten?” kérdezte Kugler elgondolkozva.

„Azért, mert mindent tudok. Ha a bírák mindent, de igazán mindent tudnának, akkor ők se tudnának ítélni; csak mindent megértenének, hogy belefájdulna a szívük. Hogy is ítélkezhetnék én fölötted? A bíró csak a gonoszteveidről tud; de én mindent tudok rólad. Mindent, Kugler. És ezért nem ítélkezhetek fölötted.”

„Akkor miért ítélkeznek... ezek az emberek... az égből is?”

„Azért, mert az ember az emberé. Én, mint látod, csak tanú vagyok; de büntetésről, tudod, a büntetésről emberek döntenek – az égből is. Hidd el, Kugler, így van ez rendjén; az emberek nem érdemelnek más igazságszolgáltatást, mint az emberit.”

Ekkor újra beléptek a bírák, és az Utolsó Tanács elnöke érces hangon kihirdette az ítéletet: „Ferdinand Kugler kilencrendbeli előre megfontolt gyilkosság, emberölés és rablás büntetéséért, tiltott visszatérés vétségéért, jogtalan fegyverviselésért és rózsalapásért életfogytig tartó pokolbüntetésre ítéltetik. A büntetés kitöltését azonnal megkezdi. Kérem a következő esetet. Itt van František Machát vádlott?”

(Karel Čapek: Betörők, bírák, bűvészek és társaik
Szépirodalmi Könyvkiadó 1959.)

12.

Hajléktalanok-e a koldusok? *

A kolduló emberekről általában az a benyomásunk, hogy folyamatosan az utcán vannak (mindig ugyanott látjuk őket), és a hajléktalanokról is azt gondoljuk, hogy lakás hiányában egész napjukat közterületen töltik.

"Egyes kolduskutatók szerint a koldusok szereplése ugyanolyan közszereplés, mint a politikuské. A koldusoknak, a politikussal ellentétben, közszereplésükkel az a céljuk, hogy minél nagyobb szánalmat vívjának ki. A koldusok és a adakozók közötti viszony rendkívül rövid időre szorítkozik, ezért az adakozóban felkeltett szánalmat olyan mértékig kell fokoznia a koldusnak, hogy az adakozót egy gyors döntéssel a szánalom okozta lelkiismeret-furdalás megváltására, adakozásra ösztönözze."

A hajléktalan embereknek csak egy része él, tartózkodik nyilvános helyen. Nagyon sokan laknak hajléktalan szállón, vagy elbújnak erdőben, pincékben, romos épületekben stb.

"A kilencvenes évek elején a szociális kérdések közül a hajléktalanok és koldusok tömeges, utcán való megjelenése volt a legriasztóbb az utcai járókelők számára. Sajátos, de korántsem magától értetődő vetülete a szociális feszültségek utcára húzódásának, hogy a hajléktalanügy és a koldusügy nem kis mértékben átfedi egymást. A 90-es évek közepétől a végéig tartó megfigyeléseink és méréseink szerint a koldusok valamivel több mint fele hajléktalan, míg a hajléktalanok 5-20%-a rendszeresen vagy alkalmanként szerzi vagy egészíti ki jövedelmét koldulásból."

*Bús Balázs, Mezei György: Koldusok
megjelent CD-n 2000 évben*

A hajléktalanság és koldulás közötti hasonlóság lényege, hogy mindkét jelenség erősen kötődik a nyilvános helyekhez, és mindkét élethelyzet szorosan kapcsolódik a szegénységhez.

A koldulók számára komoly kockázatot jelent a tömérdek ember, aki egy napon elmegy mellettük: a sok durva elutasítást nehéz lelkileg elviselni, és a nyílt utca, a tömeg növeli a valószínűségét annak, hogy valaki szemet vet a pénzükre, és erőszakkal elveszi tőlük. Kicsit jobb helyzetben vannak talán azok, akik árulnak valamit (pl.: újságot), vagy valamilyen produkciót mutatnak be. De ez sem könnyű kenyér.

"A hölgy kiosztotta a teát, és miközben ettünk és ittunk, fel-alá járkálva kedvesen beszélt hozzánk. Vallásos témákról volt szó...A közös áhitat vagy félórát tartott..."

"Hiába, az ember semmit sem kap ingyér! Még két penny ára teát sem bírnak adni, ha nem térgyelsz le nekik érte, hogy b.nák meg!" Egyetértő moraj hallatszott mindenfelől...Abban biztos vagyok, hogy jószándékkal adták, és hogy eszük ágában se volt megalázni bennünket - méltányos lett volna tehát némi hálát éreznünk - ám mi képtelenek voltunk erre."

G. Orwell

13.

Miért vannak többen a férfiak a hajléktalanok között? *

A hajléktalan emberek közel 80%-a férfi. Ez igen meglepő, hiszen Magyarországon – és a világon is - a nők vannak kissé többen, mint a férfiak, tehát az lenne valószínű, ha a hajlék nélküliek között is hasonló arányban jelennének meg. Az élet más területein is találkozhatunk ilyen „nemi aránytalanságokkal”: az egészségügyben egy-egy „Lajos nővér”, vagy „Laci nővér” általános csodálkozást kelt, olyan csekély az itt dolgozó férfiak száma. A hadseregben viszont „Margit főtörzsőrmester” jelenléte okoz hasonló feltűnést.

Az élet számos területére igaz (például különböző gimnáziumokra és egyetemi karokra is) hogy férfiak, vagy nők kisebb-nagyobb túlsúlyban vannak.

A hajléktalanság esetében a férfiak vannak túlnyomó többségben, mely annak a következménye, hogy a *nemi hovatartozás* különösen erősen befolyásolja a hajléktalanná válás esélyeit. De vajon mi lehet az oka ennek?

Semmiképpen sem mondhatjuk, hogy a férfiak szegényebbek lennének a nőknél. Ez nem lehet ok. Azt sem állíthatnánk, hogy a férfiaknak kevesebb barátjuk, rokonuk volna, akiktől segítséget kaphatnak egy-egy nehéz helyzetben. (Ámbátor érdemes elgondolkodni azon, hogy a nők talán több empátiával bírnak egymás felé, mint a férfiak.) Ez sem indokolhatja a súlyos aránytalanságot. A férfi és nő közti különbség inkább abban van,

hogy más szerepük, feladatuk van a világban, de az legalábbis biztos, hogy ezt hiszik magukról. A hajléktalanná válás szempontjából ez utóbbi a döntő. A világ talán változóban van – a feminizmus hívei például szeretnék elérni, hogy férfi és nő azonos szerepekben, azonos felelőségekkel élhessen a világban – de ez a férfiak és nők eltérő lelki alkatán egyelőre nem változtatott. A férfiak továbbra is sokkal inkább családfenntartónak tartják magukat, mint a nők, és ezért jobban megsínylik, ha ebben a szerepben sikertelenek. A munkanélküliség – mely a hajléktalansággal nagyon gyakran összefügg – a férfiaknak sokkal komolyabb lelki problémát okoz, mint a nőknek. Egy anya, vagy feleség, akkor is tud gondoskodni a családjáról, ha nincs fizetett munkája. Hiszen valójában egy nőnek mindig van munkája, fizetett munka nélkül is hasznos maradhat: Rendben tartja a lakást, ebédet főz, uzsonnát csomagol, kikérdezi a leckét, stb. Ezek mind hasznos és fontos dolgok. Akár pénzben is kifejezhetőek lennének, de ez nem szokás.

A férfi viszont a munkával majd minden gondoskodó szerepét elveszti. (Vagy elejti azt a mamutot, vagy fabatkát sem ér. Nincs apelláta.) Hamarabb elkeseredik, depressziós lesz, inni kezd, sőt gyakran kiállhatatlan a családjával szemben. Gyakori, hogy szegényében magától megy el otthonról.

A nők alacsony arányát az is befolyásolja, hogy könnyebben fogadják be őket, főként magányos férfiak. Ennek hátterében lehet szexuális szolgáltatás, a háztartás vezetése, vagy teljesen szokványos párkapcsolat. Bizonyos, hogy egy nő – fentebb taglalt, sokszínűbb szerepkészleténél fogva – mindig inkább készen áll, hogy egy háztartás hasznos tagja legyen. Ha feltesszük a kérdést: „Ki, mit hoz a házhoz” egy párkapcsolatban, egy családban, kiderül, hogy egy nő sokkal inkább lényében hordozza, „automatikusabban” képes teljesíteni a női szereppel járó feladatokat, mint egy férfi.

14.

Miért kevés a cigány származású hajléktalan? *

Először is: miért kérdés ez? Azért, mert a cigányok mindig is a legszegényebbek közé tartoztak, és a legszegényebkekről tudjuk, hogy nagyon versenyképes iskolai végzettség híján elég egy kis kibicsaklás és máris kész a gazdasági csőd, jön a kilakoltatás és a hajléktalanság. A cigányok ennek ellenére bizonyos fokig védettek a hajléktalanná válás ellen, holott más hátrányos helyzetű csoportokban erőteljesen jelen vannak.

Magyar népmesékben ismert fordulat: a szegény ember legkisebb fia elmegy (elküldik) szerencsét próbálni. Ha a mindig jó véget ígérő meseszerűséget lehántjuk erről az eseményről, akkor a szegény ember ezt mondja: „Eridj, édes fiam, én nem tartlak tovább, tartsd el magad, ahogy tudod, ki vagy rúgva” A legkisebb fiú pedig számkivetett (azaz hajléktalan) lett. A ma hajléktalanná váló fiatalok története gyakran kísértetiesen emlékeztet erre a népmesei helyzetre.

Cigányok között viszont ez nem jellemző. A cigány mese inkább így kezdődik: „*Hol volt, hol nem volt, egy szegény cigány. Olyan szegény volt, hogy elegendő kenyere sem volt. Volt neki tizenkét gyereke, de még felesége terhes volt. Lett neki szép, szép fia. Elment az ura keresztkomát keresni...*” (Azaz a gyerek a családban marad, s a cigányember elmegy pénzt /keresztkomát/ szerezni.)

A családi összetartás jóval erősebb: befogadják a szoba-konyhás lakásba a tizenötödik lakót is, akinek így nem kell utcán, vagy hajléktalanszállón aludnia.

A cigányság a történelem folyamán mindig kitaszított népcsoport volt, a kitaszítottság pedig erősíti a belső összetartást. Hosszú vándorlásuk alatt gyakran törvényekkel is tiltották letelepedésüket szerte Európában, sőt bizonyos korszakokban olyan királyi rendelet is érvényben volt, mely megengedte a cigányok megölését bárki számára, aki találkozik velük. Ilyen körülmények között magas szintű belső erkölcsi és jogi rendszerük fejlődött ki (romani kris = cigánytörvény), mely kötelezi a csoport tagjait, hogy segítséget nyújtsanak egymás számára baj esetén: Az árván maradt gyermeket például az is befogadja, aki nem vérszerinti rokona a családnak.

	<p>Az utóbbi néhány évben azonban mégis megjelentek a hajléktalanok között, sőt úgy tűnik, hogy számuk emelkedőben van. Sajnos világtendencia, hogy a kiterjedtebb közösségek felbomlanak, egy-egy családban már nem több generáció, hanem két-három ember él csak együtt. Ez a folyamat a cigányságot is elérte. Mindemellett a cigányság soha nem látott elszegényedés és előítélet áldozata napjainkban is.</p>	
--	--	--

15.	Hajléktalan gyerekek és nők *	
------------	--------------------------------------	--

	<p>Utcán élő gyerekekről rendszerint külföldi beszámolóiban szoktunk hallani. A sajtóból tudjuk, hogy egyes dél-amerikai nagyvárosokban sok gyermek él az utcán. Néhány éve ugyanilyen típusú beszámolók érkeztek Moszkvából, ahol tömegesen kerültek utcára gyerekek szüleik elszegényedése miatt.</p> <p>A csavargó gyermek az elmúlt századokban közismert alakja volt Európa városainak (főleg háborúk és gazdasági válságok idején). Burattinó vagy Till Eulenspiegel ezt a furfangos csavargó gyerekfigurát személyesítik meg.</p> <p>Ma már senki sem idealizálja az önmagát fenntartani képes gyerek alakját. Bár még mindig izgalmasnak tűnhet az olyan gyerek élete, aki azt csinálja, amit akar, ma már tudjuk: az utcán élni régen ugyanolyan rossz volt, mint a mi korunkban. Ma az éhezés kevésbé fenyeget, viszont a zsúfoltság és a rohanás fokozott veszélyeket hordoznak.</p> <p>Törvényeink szerint a 18 évesnél fiatalabb ember akkor sem élhet az utcán, ha maga dönt erről. Ha valaki ezt mégis megteszi, és erről a rendőrség értesül, akkor a gyermeket (fiatalt) intézetbe szállítják, s erről értesítik a szüleit vagy a nevelőit. Ha a szülő vagy nevelő nem képes megakadályozni, hogy a gyermeke csavarogjon, akkor (a rendőrség és a gyámhatóság közreműködésével) gondozásba veszik a gyermeket.</p>	
--	---	--

Egy fiatalkorú még szüleivel együtt sem lehet hajléktalan. A gyermekvédelmi törvény (1997 évi XXXI. törvény) szerint anyagi okokból (tehát a szülők szegénysége miatt) nem lehet a gyermeket a családból kivenni. Ezért azután ha a gyermek a szüleivel együtt van utcán, akkor a gyermekkel együtt a szülőket is elhelyezik. Ilyenkor általában valamennyien családok átmeneti szállására kerülnek.

	<p>A hajléktalanná váló gyermekek mellett leggyakrabban "szerencsére" ott van az egyik, avagy mindkét szülő. Általában egészen kicsi gyermekek szoktak utcára kerülni az édesanyjukkal. Ilyenkor a család anya-gyerek szállóra költözik, ahol ideiglenesen egy vagy két évig lakhatnak. Itt az anya biztonságban van, feldolgozhatja azt a megrázkódtatást, amit az utcára kerülés jelentett, és a szociális munkások segítségével megtervezi és újraépíti a jövőt.</p> <p>Szinte minden történetben jelen van az erőszak, amely hajléktalanná válással végződik. A gyermekes anyákat rendszerint fizikailag is bántalmazzák, mielőtt otthonról elmenekülnek.</p> <p>A hajléktalanok között minden ötödik nő. A harminc évesnél fiatalabbak között minden harmadik.</p>	
--	---	--

16.	Magányosak-e a hajléktalanok? *	
------------	--	--

Én hogyan segít-	A hajléktalanság nagyon magányos dolog annak ellenére, hogy szinte	A másik nagy csapás, ami a
-------------------------	--	----------------------------

<p>hetek?</p>	<p>olyan helyszínekhez kötődik, ahol emberek nagy számban vannak jelen. Találkozhatunk olyan hajléktalan emberekkel is, akikkel azért nem lehet rendszeresen kommunikálni, mert már szinte elfelejtettek beszélni. Évek óta nem beszélgettek normálisan senkivel. Nem volt kivel és nem volt miről. Egymás mellett ülve a padon, vagy a kocsmában az emberek monologizálnak, nem nagyon figyelnek egymásra. Ezen kívül félszavas, félmondatos kérések, utasítások, kérdések hangoznak el.</p> <p>Létezik azonban egy másfajta magány is, az, amikor emberek egy csoportjával sehol sem számolnak. Nem akarnak nekik eladni semmit, nem akarják őket meggyőzni semmiről. Senki sem akarja őket felhasználni terve megvalósításához, és ma már a létezésüket sem akarja letagadni senki. A közösség, a társadalom nem szívesen segít a létezésük miatt, hanem egyszerűen megfélemlíti őket.</p>	<p>csavargót súlytja – első látásra talán nem oly súlyos, mint az éhség, holott nem kevésbé kínzó ez sem! -, hogy a női nemtől teljesen elszigetelve kénytelen élni. Ezt talán érdemes jobban kifejtetni. A csavragó elsősorban azért nem érintkezhet nőkkel, mert a társadalom azon mélységeiben, ahová lecsúsztak, csak nagyon kevés nő akad.</p> <p>Így aztán a csavragó örök cölíbatúra kényszerül, az övének kicsit is különbb sorsúak peddig éppoly elérhetetlenek számára mint a Hold. A leghalványabb reménye sincs arra, hogy megnősüljön, hogy szeretőt vagy bármiféle nőt szerezzen magának, kivéve ha nagyritkán összeszed pár silinget egy lezülött prostituáltra.</p> <p style="text-align: right;">G. Orwell</p>
---------------	---	---

<p>17.</p>	<p>Az alkohol *</p>	
	<p><i>Alkoholügyben mindenek előtt tisztáznunk kell: Az alkohol kártékonyságát, függőség-kialakító képességét tekintve, a kemény drogok közé tartozik! Bizonyos kulturális okokból, és bizonyos komoly állami adóbevételek miatt engedélyezett, ám mégis ártalmasabb, mint például az (illegális) marihuána.</i></p> <p>Ha megkérdeznénk valakit, mi jut eszébe erről: hajléktalanság, az alkohol garantáltan dobogós helyen szerepelne. Talán igaza is lenne, hiszen az alkoholprobléma valóban gyakori az otthontalanok körében, mint hajléktalanná válást elősegítő, és mint a hajléktalanság eredménye egyaránt. Azonban az a szomorú helyzet, hogy a „mi jut eszébe a magyarokról” kérdésre is nyugodt lélekkel válaszolhatná ugyanezt az a bizonyos valaki. Az alkoholizmus ugyanis Magyarországon népbetegség: a statisztikai adatok önmagukért beszélnek: hazánkban 800.000 - 2.000.000 közöttire becsülik az alkoholisták számát. (2001.) Ez a szám négyszerese az 1980-ban mért értéknek. A 25 év feletti magyar lakosság minden korosztálya csaknem minden más országot megelőző a májzsugorodásban meghaltak számát illetően.</p> <p>Mindennek tudatában nemcsak igazságtalan, hanem valóságtorzító is lenne az alkoholizmus címkéjét a hajléktalanokra ragasztani, ezzel egyszerűen letudva a témát: A magyarok meglehetősen nagy része iszik, a magyar hajléktalanok hasonlóképpen vannak ezzel. Még csak az sem biztos, hogy többet isznak mint az átlag, hiszen az iváshoz meglehetősen sok pénzre van szükség. (Ha minden alkoholista hajléktalan lenne, valószínűleg mozdulni sem lehetne tőlük a városban.)</p> <p>Na de miért isznak az otthontalanul élők? Bizonyos szempontból azért, amiért mások is: szorongásoldásra, „jókedvesiholásra”, avagy bánatúzésre használják az alkoholt. A fedél nélkülieknek mindegy sokkal inkább szükségük van, mint másoknak, hiszen az őket körülvevő világ igencsak komor, rideg. Ebben a világban inkább az a csodálatraméltó, ha valaki nem iszik. (Márpedig az otthon nélkül élők jelentős része nem alkoholista, csak annyit iszik, amennyit mindannyian: esténként egy-két pohárral, vagy hetente egy-két alkalommal, de olyanok is szépszámmal vannak közöttük, akik egyáltalán nem isznak.) Az intézményekben élők például nem is ihatják meg „az esti pohárkát”, hiszen a menedékhelyeken, az átmeneti szállókon nem lehet inni, sőt alkoholtartalmú italt bevinni sem szabad. E szabályok megszegése kitiltást von maga után. (Érdemes belegondolni, hogy milyen fura helyzet lenne, ha az ember este a lakásában tölt magának egy pohár bort, s erre megjelenik egy szabályokra, avagy társadalmi normákra hivatkozó idegen ember és az utcára toloncolja őt. Márpedig a fedél nélküliek lakása a szálló, vagy a menedékhely.)</p> <p>Az utcán, parkban, erdőben élők ebből a szempontból is szabadabb életet élnek. Legtöbbjük persze nem az italozás miatt alszik a szabadban, de ilyenek is vannak közöttük. Egy függő alkoholbetegnek szüksége van a „napi betevőre”, ettől beteg! Szállásokon tehát nem tud lakni.</p> <p>Az utcán alvók között gyakoribb az italozás. Az eddigiek mellett ennek az is oka, hogy hideg időben az alkohol melegségérzést kelt. (Valójában</p>	<p>D.K. (sz: 1953) mióta csak emlékszik, gátlásos, zárkózott volt. Apja mindig nagyon rideg volt vele. (A háborúban nyilas volt.)“Mindig hamar eljárt a keze, négyest sem volt tanácsos hazavinni”.</p> <p>A tanulmányaiban mindig sikeres volt. Nagyon korán elkezdett inni. “Volt, hogy apámmal együtt ittunk. Ilyenkor közelebb kerültünk egymáshoz.” Már felnőtt volt, mikor az anyja öngyilkos lett. Ezért az apját hibáztatja. Gyerekkorától kezdve vegyész akart lenni, és ez sikerült is neki, annak ellenére, hogy saját bevallása szerint már az egyetem első éveiben kész alkoholista volt. Többször volt elvonókúrán. Háromszor házassodott. Minden esetben értelmiségi családba nősült és a feleségei családjához költözött, vagy rajtuk keresztül jutottak lakáshoz. Szorongásai csak az alkohol hatására enyhültek. Mindig egyedül és otthon ivott, és ezt egy jó darabig a munkájával is sikerült összehangolnia. Alkoholizmusa miatt voltak bajok a házasságaiban, de soha nem lett belőle nagyobb konfliktus. Egyszer sikerült 3 évre leszoknia. Harmadik házassága végén addigra meghalt apja lakásába költözött. Visszaszokott az ivásra, sőt ekkor már kocsmába is járt. Innentől nem volt megállás. Ivócimborák lepték el a lakását, munkanélküli lett, majd egy lakásmaffia karmái közé került. Rátették a kezüket a lakására, őt pedig vidékre vitték, ahol rabszolgaként dolgoztatták. Csak hónapok múlva sikerült megszöknie egy társával, és a teljes semmiben találta magát.</p> <p>Interjúkivonat (Breitner Péter: A hajléktalanná válás lépcsőfokai, Esély, 1999/1)</p>

italosan még könnyebb is kihúlni.)

Persze az alkoholizálás, ha más szerencsétlen körülményekkel is párosul (iskolázatlanság, szegénység, „rossz társaság” stb.) hajléktalanná tehet valakit (Az idézett írásban szereplő ember igen sokáig volt alkoholista, s jó darabig mégsem vált hajléktalanná, aztán jöttek a kocsmacimborák...). A mértéktelen alkoholfogyasztás mindenképpen rombolja az emberi kapcsolatokat, az egészséget és munkaképességet, így általában könnyen válhat egy lecsúszási folyamat elindítójává. A fedél nélküliek élettörténetében is nagyon gyakran feltűnik, mint az otthon elvesztésének egyik kiváltó tényezője. Mindazonáltal bizton állíthatjuk, hogy az *alkohol, ön-magában* nem képes valakit hajléktalanságba taszítani. Ehhez "szükség van" más negatív tényezőkre is.

18.

Mi az a rabszolgáztatás (avagy hol a szolidáris befogadás határa)? *

Mint a társadalom legesettebbjei, többnyire hajléktalan emberek kerülnek olyan helyzetbe, hogy egy-egy család, vagy csoport fogságába kerülnek. Ezekben a helyeken szabályosan rabszolga-ként tartják őket: nem, vagy csak „felügyelet mellett” hagyhatják el a házat, telket, tanyát. Dolgozniuk kell, s ezért cserébe italt, cigarettát és minimális élelmet kapnak. Sajnos ezek az esetek csak nagyon ritkán válnak rendőrségi ügyvé. Hogy mi folyik ezeken a helyeken, azt főleg a „rabszolga-telepet” megjárt, majd elszökött emberek elbeszéléseiből ismerjük. A bánásmód az egészen durvától (rendszeres verés, megfélemlítés) a „finomabbakig” lehetséges (elvezik az iratokat, hogy ne tudjon elmenni, és „csupán” szóban fenyegetik).

A fogva tartók számára gyakran nem is rabjuk munkája az igazán fontos, hanem inkább azért vágják el őt a külvilágtól, hogy ne derülhessen fény korábbi, a fogva tartott kárára elkövetett bűncselekményükre. Leggyakrabban arról van szó, hogy valamilyen módon kicsalták az illető lakását, s cserébe „ajánlottak fel lakhatást”. Később kiderül: a „lakhatás” inkább börtön, avagy rabszolgatelep. Ez a jelenség legtöbbször összefügg a mostanában gyakran emlegetett lakásmaffiák működésével. Célpontjaik általában magányos, idős, beteges, alkoholista emberek. (Könnyen megfélemlíthetőek, és úgysem keresi majd senki őket...) Esetükben a hajléktalanná válás közvetlenül a lakásmaffia működésének eredménye.

Nehéz pontos határvonalat húzni a „rabszolga-tartás” és a szolidáris befogadás között. Gyakori, hogy munkáért, vagy más szolgáltatásért kínál valaki lakhatást fedél nélkülieknek, lévén igen olcsó (és független) munkaerőről van szó. (Ilyen típusú hirdetésekkel is találkozhatunk.) Leggyakrabban mezőgazdasági és építkezési munkákat ajánlanak, de háztartásvezetés (nőknek), illetve üresen álló ház, vállalkozási telephely őrzése stb. is előfordul. Feltételezzük, hogy az ilyen ajánlatok legtöbbje mögött nincs rossz szándék, azt azonban soha nem tudhatja a jelentkező, hogy ez később mivé fajul...

K.I. elbeszélése (interjúrészlet, 1996):

... Ez egy olyan társaság volt, mint utóbb kiderült, hogy erre vannak szakosodva. Kiszűrik az ilyen alkoholistákat, és rámásznak. Na, és ezek nem sajnálták a pénzt, hordták nekem kanna szám a bort. Látták, hogy vevő vagyok rá. Több mint két héten át egyhuzamban itattak. Hát nem kellett engem olyan nagyon itatni. És én baromi mennyiséget meg tudok inni. Naponta legalább hat liter bor. Anélkül, hogy padlót fogtam. (...) Az ítélőképességemet azt teljesen elvesztettem. Úgyhogy például az időérzésem is összezavarodott már. Nem tudtam milyen nap van, már sötét volt, nem tudtam, hogy reggel van vagy este. Amikor látták, hogy már elég jó állapotban vagyok, így idegileg, akkor előadták nekem azt, hogy ők Fóton építenek egy házat, szálljak be, és akkor annak egy részét megkapom. A lakást adjam el..., majd ők hoznak rá vevőt, és azzal a pénzzel szálljak be.

- **Mennyiért adtad el?**

- Alig merem elmondani. Én amiről tudok, amit kézhez kaptam, az 350 ezer forint volt, a lelépési díj...

(...)... hát én ki is mentem Fótra. Valóban ott ment az építkezés. Még én magam is ott segítkeztem. Akkor jöttek, hogy kéne még ez, meg az, meg amaz. Úgyhogy a 350 ezer forint végül is átvándorolt hozzájuk. Kiderült, hogy a házhoz nincs meg ilyen-olyan engedély, lebontatták. Én meg kikerültem az utcára. Méghozzá úgy kerültem ki az utcára, hogy úgy kellett megszökniem onnan Fótról, mert engem ott az építkezésen valósággal rabságban tartottak, mert féltek, hogy föladam őket. (...)

Hát most már késő, hát ugye aláírtam mindenféle... Ügyvéd előtt folyt az egész ügylet. Gondolom, hogy az ügyvéd is be volt vonva.

- **Az ügyvéd nevét tudod?**

- Nem, sajnos. Úgy vittek oda. Azt se tudom, mit írtam alá, ilyen paksamátát.

- **És hol volt az az ügyvéd?**

- Ha én azt tudnám!

- **És van valami papírod?**

- Semmi. A volt lakásomnak a kiutaló határozata az én nevemre, egyedül az van az egész ügyből.

- **Tehát a te lakásodat elcseréled egy főtí félkész házra, s érték-különbözetként 350 ezer forintot fizetsz...**

- Körülbelül igen. Így lettem csöves. Én onnan megszöktem. Egy tiszta pillanatomban rájöttem, hogy nem lesz ebből ház, és végül megszöktem, hogy ne a kert végében végezzem két méter mélyen, mert úgy nézett ki a helyzet, hogy elengedni nem mernek...

- **Ez miben nyilvánult meg?**

- Nem mehettem a kapu közelébe se. Megmondták, hogy ne menjek ki az utcára, Mert akkor baj lesz. Eleinte még azzal magyarázták ezt, hogy ne lássák a szomszédok, hogy ott vagyok, és nem vagyok bejelentve. De hát kiderült, hogy nem ez a helyzet, hanem attól féltek, hogy följelentem őket. Hát tiszta pillanataimban azért tudtam gondolkodni, és tudtam, hogy ennek nem lesz jó vége... Éppen nem őriztek. Mert egyébként mindig volt valaki, aki őrzött. És hát egy olyan alkalom volt, hogy mindenki elment otthonról, és akkor megléptem. De az az egy szál ruha volt rajtam és kész.

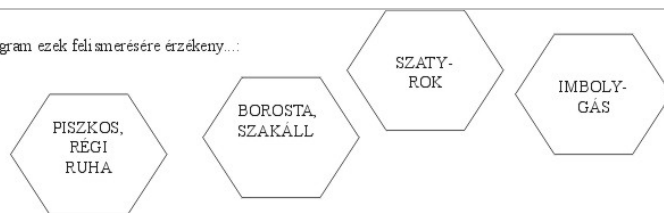

19. Miről ismerjük fel a hajléktalanokat? *

Az emberi gondolkozás számára elengedhetetlenül fontos, hogy a külvilág dolgairól *kategóriákat* képezzen. Így ismeri fel az őt körülvevő tárgyakat, személyeket, de még eseményeket is. Lehet, hogy nevetségesnek tűnik, de az emberi agyban egy asztal felismerése is így működik. Életünk elején többször elmagyarázták milyen az, majd az idők folyamán több ezret láttunk belőle, így, ha látunk egyet mindenféle nehézség nélkül felismerjük. (Az asztalfelismerő program „installálása” elkészült.) Ez a folyamat hasonlóan megy végbe emberekkel, embercsoportokkal kapcsolatban is. Tudjuk, hogy milyen egy kínai, nagyjából be tudunk azonosítani egy németet, egy olaszt stb. Néhány (vélt, vagy valós) külső jegyről felismerünk egy gazdag, vagy egy szegény embert is, bár itt már sokkal nagyobb a tévedés lehetősége.

Az elmúlt tíz év alatt az otthontalanok „felismerésére” is kialakultak fejünkben a sémák, melyek körülbelül a következők: Régies, nem túl tiszta ruha, szatyrok (főleg az erős ötvenkilós változat), ápolatlan haj, szakáll, borosta, imbolygó, fáradt, avagy „kapatos” járás stb.

A program ezek felismerésére érzékeny...

De jócskán megrávarodik, ha ilyeneket is lát...

A fentebb leírt külső jellemzők körülbelül igazak is, viszont csak a fedél nélkül élők szűk kisebbségére. Az otthontalanul élők zöme ugyanis teljesen beleilleszkedik a járókélok sokaságának képébe, azaz, a „hajléktalan-felismerő” sémák számára felismerhetetlen.

Talán most már felvetődik a kérdés: miért is foglalkozunk ennyit ilyen homályos, elvont dolgokkal. Azért fontos mindez, mert a külvilág „felismerő programja” alapján az összes otthontalanul élő embert a fentebb taglalt képpel azonosítja, holott az csak kisebbségükre igaz. Márpedig nem mindegy, hogy milyen egy társadalmi csoport közmegítélése, nem mindegy milyen kép él a pénzosztók, adakozók, avagy más lehetséges segítők fejében, mert a végén még azt gondolhatják: minden hajléktalan-nak alkoholelvonóra, gyógykezelésre, tömegszállításra van szüksége, hogy a szélsőségesebb, durva ötleteket ne is említsük. (Az persze külön kérdés, hogy azokat az embereket, akik a fentebb leírt módon néznek ki, ki és milyen alapon ítélheti meg.)

Egyszóval ez a kép *általánosan* nem igaz. Az otthontalanok többsége nem így néz ki, s nem ilyen segítségre van szüksége, hanem munka kell a kezükbe, valamilyen emberi szálláshely, vagy albérlet. Mindazok a dolgok, amelyeken keresztül újra némi megbecsültséget, s ezáltal újra önbecsülést szerezhetnek.

Ha ez nem lehetséges, féltő, hogy az évek során egyre többen hanyatlának bele a „felismerő programba”.

Utcán élni nehéz és veszélyes. Télen, hidegben nagy a kihülés veszélye. Ha a test hőmérséklete 32 °C alá süllyed, akkor az illető életveszélyben van. Az orvosok azt mondják, hogy hűvösebb nyári éjszakán is lecsökkenhet a testhőmérséklet a kritikus szint alá. Főleg az idős, beteg emberek esetében veszélyes a kihülés.

Nyáron, nagy melegben a kis sérülések is komoly bőrbetegséggé fajulhatnak, ha valaki nem tudja magát tisztán tartani.

Az utcán nagyon sokféle ember jár, és vannak közöttük olyanok, akikből az elesett, fekvő emberek látványa nem részvétet, hanem agresszivitást vált ki. A közelmúltban fiatal emberek videófelvételt készítettek magukról, ahogyan idős hajléktalanokat vertek. 2002. tavaszán történt, hogy a Nyugati téren a fekvő hajléktalanokat ütlegető metróbiztonsági őrök a hajléktalanok segítségére siető rendőrt is megverték.

De nem csak ok nélkül bántalmaznak hajléktalanokat, gyakran kirabolják őket, elveszik pénzüket vagy irataikat. A rutinos hajléktalan emberek alvás közben a cipőjüket a fejük alatt tartják, mert különben ellopják.

Nemcsak az utcai élet veszélyes, hanem a hajléktalan szállók is azok. Nagyon sok ember, nagyon hosszú időn keresztül lakik egy-egy szállón. Legalább annyira megterheli az ember idegrendszerét, ha folyamatosan figyelnie kell (készenlében kell lennie) a lakószoba zsúfoltág miatt, mint amikor utcán alszik. Nagyon nehéz alkalmazkodni úgy, hogy közben egy percre sem lehet egyedül az ember: sohasem lazíthat. Furcsa, de a szállók lakói mégis magányosak: a szállón nem alakulnak, nem alakulhatnak ki szoros kapcsolatok. A férfi vagy női szálló lakójának nem lehet ellenkező nemű partnere, de a homoszexuális párok sem tudnak együtt lenni a szálláshelyeken.

A hajléktalan emberekre nézve nagy veszélyt jelent az inger-szegény környezet, az információ és a pozitív élmények hiánya. Pozitív élmények (pihenés, kikapcsolódás) híján a feszültségek, a stressz nem lesz feloldható. Veszélyt jelentenek a hajléktalan emberekre az olyan stresszoldó szerek, mint az alkohol és a drog. A betegségek kockázatát fokozza a hiányos táplálkozás. Hátrányos helyzetet teremt az emberek előítéletessége: nehezebb hajléktalanként ügyet intézni, gyakrabban utasítják el, vagy éri méltánytalanság a hivatalokban.

Akkor sem könnyű hajléktalannak lenni, ha az ember éppen semmiben nem szenved hiányt: nem egyszerű munkát vállalni úgy, hogy az emberről tudják, hogy hajléktalan szállón lakik. Nem könnyű a rokonok, az ismerősök vagy az egykori osztálytársak előtt vállalni a hajléktalanságot.

Összegezve: embert próbáló dolog a fedél nélkülség, ezért az a cél, hogy minél előbb túl legyen rajta az ember. Ebben kell nekik segítenünk.

- Nem hiszem, hogy volna közületek még valaki, aki ilyen keserű kotyvaléket hordozna bensőjében. Nehéz lenne megmondanom, miből van ez kotyvalék, úgysem értenétek, de leginkább 'bánatot' és 'rettegést' tartalmaz. Legalábbis nevezük így. Tehát 'bánat' és 'rettegés' tölt ki, a többi néma csönd."
És az én 'arany szívem' minden reggel csak úgy ontja magából ezt párlatot és napestig fürdök benne. Tudom, tudom, másokkal is előfordul ilyesmi, ha hirtelen meghal az lény, aki a világon a legnékülözhetőbb számunkra. De velem örökké így van! - legalább ezt értsétek meg!"

- Hát hogyan lennék szomorú és hogyan volna muszáj kubányit innom. Erre a jogra rászolgáltam. Jobban tudom nálatok, hogy az "e világi bánat" nem fikció, nem a régi írók által bevezetett fogalom, mert én itt belül magamban hordom ezt az érzés, és tudom mit jelent, és nem is akarom titokban tartani. Meg kell szoknunk, hogy bátran az emberek szemébe mondjuk érényeinket. Ki más tudhatná, ha nem mi magunk, mennyire vagyunk jók?

Venyegyikt Jerofejev, Moszkva-Petuskí., JAK- Jelenkor Műfordítói füzetek 1.¹

Jelentenek-e, s ha igen, milyen veszélyeket jelenthetnek ránk nézve a hajléktalan emberek? A legtöbben azt mondják, hogy a hajléktalan emberek körül nagy a kosz, és ezért megjelenésük (például tömegközlekedési eszközön) fertőzésveszéllyel jár. Főleg az idősebbek félnek a lépcsőházukban vagy a lakásuk ajtaja előtt fekvő hajléktalantól. Tartanak attól, hogy a hajléktalan ember kiszámíthatatlan (részeg, elmebeteg stb.). Vannak, akiket nemcsak zavarnak a kéregetők, de félnek is tőlük. A félelmeknek akkor lenne alapja, ha fel tudnánk sorolni olyan eseteket, amelyekben hajléktalan emberektől származó fertőzés miatt valaki megbetegedett, vagy rendszeresen hallanánk arról, hogy hajléktalan emberek bántalmaztak egy lakót, járókelőt. Ilyesmi nagyon ritkán fordul elő.

Gyakran hívják a Menhely Alapítvány krízisautóját: "Csináljanak valamit, hajléktalan ember alszik a lépcsőházban!". Egy ház első emeleti lakója például komolyan aggódott, hogy az ablaka alatt elhaladó hajléktalanok meg fogják fertőzni. Az ilyen szélsőséges esetektől eltekintve a hajléktalan emberekkel kapcsolatos tartózkodás, félelem még akár természetesnek is tekinthető. Ez a félelem azonban meggondolatlan lépésekre sarkallhat. Nemegyszer előfordult, hogy a hajléktalan emberek eltávolítására olyan módszereket találtak ki, mint a búvóhely felgyújtása, a forró vízzel vagy egyéb vegyszerrel történő leöntés. Ezek komoly veszélyeket hordoznak.

Tapasztalataink szerint legtöbben nem is igazán a hajléktalanoktól tartanak, amikor el akarják tüntetni őket maguk körül. Sokkal inkább az zavarja az embereket, hogy nem tudják, hogyan viselkedjenek velük szemben. Nem tudják, nem tudjuk, hogyan kellene megmondani nekik valamit, hogyan lehetne elérni, hogy megtegyék, amit szeretnénk, vagy ne tegyék, amit nem szeretnénk. Kérni vagy utasítani kell őket, kiabálni vagy fenyegetőzni kell, vagy a szépszó is megteszi?

Azt figyeltük meg, ha van valaki - egy házban lakó ember vagy egy segítő szolgálat képviselője - ,aki szokott hajléktalanokkal beszélni (el-terjedt róla, hogy „ért a nyelvükön”), akkor egyszerre megszűnnek a problémák a lakók és a hajléktalan között. Számtalan esetben tapasztaltuk, hogy csodálatos módon meg tudják beszélni a nézeteltéréseiket hajléktalanok és lakók.

A Menhely Alapítvány 1990 óta működtet Budapesten ügyfélszolgálati irodákat a hajléktalan emberek számára. Ez idő alatt több tízezer hajléktalan ember keresett fel bennünket több százezer alkalommal. Nem volt olyan esetünk, amely miatt biztonsági őroket kellene alkalmaznunk, pedig sokszor három huszoneves lány dolgozik 50-60 hajléktalan ember között. Egyetlen olyan fertőzőes megbetegedés sem fordult elő a munkatársaknál, amelyet tömegközlekedési eszközön ne lehetett volna összeszedni. (E sorok írója például tíz év után az első hajtétút iskolás lányától kapta el.)

Az otthontalanokkal szembeni félelmek – melyhez hasonlók még számtalan embercsoporttal szemben léteznek – mindig általánosítanak, és abból származnak, hogy kevés, vagy semmilyen ismerettel nem rendelkezünk az adott csoportról, de ha mégis tudunk valamit arról, hogyan élnek, milyen szokásaik vannak, akkor azt idegennek, rossznak tartjuk.

Az iakirema közösség

Az egész rendszer alapjául az a hit szolgál, hogy az emberi test undorító, és eredendően hajlamos az elsatnyulásra és a betegségre. Egy ilyen testbe bezárva az ember csak abban reménykedhet, hogy a rituálé és a ceremónia erejével szünteti meg testének ezen jellegzetességeit. Minden házban található egy vagy több szent hely erre a célra... Az ilyen hely középpontja egy falba épített doboz vagy fiók. Ebben a fiókban tartják mindazokat a varázsszereket és mágikus italokat, amelyek nélkül hitük szerint egy bennszülött sem élhet. Ezeket a készítményeket a különbözőképpen szakosodott gyógyítóktól szerzik be. Közülük a leghatalmasabbak a varázslók, akiknek segítségét jelentős ajándékokkal kell meghálálni. Maguk a varázslók nem adnak gyógyított betegüknek, hanem csak eldöntik, hogy annak milyen összetevőkből kell állnia, s ezeket titkos ősi nyelven írják le. Ezt az írást a varázslón kívül csak a gyógyítvek ismerője tudja elolvasni, aki aztán – egy újabb ajándékért cserébe – elkészíti a kívánt varázsszert. Az iakiremák a szájjal kapcsolatban már-már beteges félelmet és elragadtatást éreznek. (...) A mindenki által elvégzett napi testrituáléba beletartozik a szájtisztítás rítusa is. Jóllehet ezek az emberek rendkívüli gondot fordítanak a szájukra, az ezzel a rítussal járó tevékenységet a gyanútlan idegen először alighanem visszataszítónak találja. Mint elmondják, e rítus során az iakiremák egy kis köteg disznósórt dognak a szájukba valami varázssporral, s aztán a szörköteget pontosan szabályozott mozdulatokkal mozgatják a szájukban.

(Horace Miner: Body ritual among the Nacirema 1956)

Az idézett antropológiai tanulmányban egy idegen és szokásaiban már-már bizarr kultúrát ismerhettünk meg. Kik lehetnek az iakiremák, és hol laknak? Rögtön kiderül, ha fordítva olvassuk az „iakirema” szót.

Egyúttal az is kiderül, hogy a mi életmódunk éppoly idegennek tűnhet bárkinek, amennyire magától értetődő saját magunk számára.

Az ember hajlamos idegenül és némi félelemmel szemlélni azokat a társadalmi csoportokat, amelyek szokásai, életformái az övétől különböznek. Ez igaz más nemzetek tagjaira, de a nála gazdagabbakra és szegényebbekre, így a hajléktalan emberekre is. A „más emberek” viselkedése viszont éppen olyan ésszerű és „helyes” az ő számukra, mint a miénk a magunk számára.

A fedél nélküliekkel szemben érzett idegenkedésnek, félelemnek azonban komoly társadalomlélektani okai is vannak. Az ember a saját helyzetét mindig más emberek helyzetének tükrében látja. Ha nagyobb autóm van, mint a szomszédé, izmosabb vagyok, mint a barátom, jobb osztályzataim vannak, mint a padtársamnak az mind-mind kiegyensúlyozott jó érzéssel tölt el: vagyok valaki abban a világban, amelyben élek.

Viszont ha ezek a különbségek túl kicsik, vagy a helyzetem nem elég stabil, akkor mindig ott bujkál a félelem, hogy bármikor háttérbe szorulhatok.

Az utcán fekvő ember önmagában is szokatlan, ijesztő látvány. Sietni, sétálni, villamosra várakozni, mind-mind „normális”, természetesnek ható tevékenység, azonban a járdán feküdni *természetellenesen* hat. Hasonlóan: az utakon közlekedő autók tízezreire ügyet sem vetünk, szinte már észre sem vesszük őket, de egy karambol azonnal bámészkodó, szörnyülködő csődületet vonz a helyszínre. Mert a karambol is természetellenes és ijesztő. Fogas kérdés, hogy az utcán fekvő ember (mint egy társadalmi karambol áldozata) miért nem vált ki hasonló reakciót a járókelőkből. Valószínűleg az a helyzet, hogy a nagyvárosban lakók ezt már túlságosan is megszokták, sokuk belefásult az ilyen helyzetekbe. Hiszen maga a jelenség félelmet kelt, de továbbmenni, mintha észre sem vennénk, nem lehet. Az emberben természetes ösztön rejtőzik, mely megállásra és segítségnyújtásra készítetné. (A harctéren fekvő sebesültet is segítik, kórházba juttatják, ha ez lehetséges.) Szóval az a helyzet, hogy nem megállni, és nem segíteni (avagy nem adni egy koldusnak) hasonlóképpen szorongást kelt az emberben.

Egy egészséges ember pozitív önképpel rendelkezik, melyhez általában a következő önmagáról alkotott képzet is hozzá tartozik: **„én segíték másokon”**. A nagyvárosi tömegben azonban ezt a legtöbben mégsem teszik meg. **„Mégis félrefordított fejvel megyek el egy hajléktalan előtt”** – jelenik meg egy, az előzőnek súlyosan ellentmondó másik képzet. Az ilyesfajta belső feszültségeket, amikor az ember egyszerre két egymásnak ellentmondó dolgot kénytelen felismerni saját magában, valahogyan fel kell oldani. Ez úgy lehetséges, ha az egyiket elveti, s ehhez okot is talál. Elvethetné a pozitív énképét is, és gonoszsága, részvéttelensége teljes tudatában tovább sétálhatna. Természetesen nem ez történik, hanem e helyett „megmagyarázza” magának, hogy miért cselekszik *helyesen* akkor, amikor nem áll meg segíteni: Azért, mert az utcán fekvő „maga

tehet rossz helyzetéről”, azért mert „nem is akar dolgozni”, azért mert „csak az ital érdeklí” stb.

Természetesen az utca emberét nem akarjuk holmi „szörnyetegnek” beállítani. Az a tehetetlenség, amit egy-egy ilyen helyzetben érezhetünk, sajnos az effajta megoldások felé sodor. Fontos azonban tudni: *mi magunk hogyan működünk*, sőt első lépésnek kiváló lehet afelé, hogy másokról is megtudjuk ugyanezt. (Aki már tudja, hogy hogyan működik, attól: boc.)

23.

Én hogyan segíthetek? *

- Hogyan segíthetek neked? - kérdezte B.
- Na húzz a francba - volt a válasz.

B. erre előkapta a mobilját és felhívta egy hajléktalanügyis ismerősét, hogy mit csináljon mostan, mert el lett utasítva.

- Figyelj, ha nincs egy felesleges lakásod, akkor adj neki egy cigit - válaszolta a hajléktalaügyis a maga módján, ahelyett, hogy egyszerűen azt mondta volna: fogalma sincs, próbálkozni kell, mert az az igazán fontos, hogy próbálkozzunk.

Szóval a hajléktalan emberekhez nincs használati utasítás. Nincs semmi olyan különleges dolog, amit tudnunk kellene ahhoz, hogy szót értsünk velük. Csak arra kell figyelniük, hogy helyzetüknél fogva sokkal érzékenyebbek, mint mi. Érzékük a metakommunikációra (a testtartás, gesztusok, arckifejezések jelentései) sokkal jobb, mint másoknak. Sokkal kevésbé tudjuk előttük titkolni, hogy mit is gondolunk valójában róluk.

Ezért ha csak úgy megszokásból érdeklődsz, de valójában nem érdekel, mi van veled, akkor ezt észre fogja venni. Ilyenkor ne mondd azt, hogy segíteni akarsz.

Ha adsz valamit, ne mondd, hogy ügyis kidobta volna - egyrészt nem illik, másrészt, ha viccnek szánod, lehet, hogy félreértik. Az utcán élő emberek szokták szeretni, ha törődnek velük, és visznek nekik ételt. De ne felejtsd el: a hajléktalan emberek nem galambok és nem is kóbor kutyák.

Ne szorongj, hogy meglátnak, amikor egy hajléktalannal beszélgetsz. Előbb-utóbb megtudod, hogy olyanok is szokták támogatni őket, akikről ezt nem is gondolnád. Nem kell lelkiismeretfurdalást érezned, ha nem tudsz segíteni, vagy halogatod a döntésed, mert nagyon felzaklat a találkozás egy hajléktalan emberrel, vagy mert attól félsz, hogy a szagoktól hányigered lesz. Ez teljesen normális.

Ahhoz szoktunk, hogy a rendkívüli, sokkoló élményektől megóvnak bennünket. A hivatásos segítők, akik megkímélnek minket ezektől, maguk is nehezen viselik a nagy érzelmeket, de ők képesek reakcióikat késleltetni, és megtanulják (főiskolán, egyetemen) kezelni azokat.

A legfontosabb, hogy légy laza, ha görcsölsz vagy furdal a lelkiismeret, akkor előbb-utóbb elkezded utálni a csöviket csak azért, hogy végre szabadulj ez alól a nyomás alól.

Miért félünk a hajléktalanoktól?

24.	Hogyan foglalkozik az állam a hajléktalanokkal? *																										
Hány hajléktalan van Magyarországon?	<p>Magyarországon a rendszerváltást követően az emberek is, a hivatalok is megdöbbentek, hogy mennyien vannak olyanok, akiknek nincs semmilyen fedél a fejük fölött. Ezért nagyon hamar elkezdtek foglalkozni ezzel a problémával. Hajléktalan szállások, éjjeli menedékhelyek, ingyen konyhák nyíltak. Ez mind állami, önkormányzati pénzből, még akkor is, ha nem állami, hanem civil szervezet (egy alapítvány, egyesület, karitatív szervezet) nyújtja a szolgáltatást. Ma már minden szállásnyújtó férőhely után, a nappali melegezők forgalma után meghatározott összegű állami támogatás, ún. <i>központi normatíva</i> jár. A <i>finanszírozás</i> mellett az állam - törvények és rendeletek segítségével - <i>szabályokat</i> is megállapít: kiket lehet a segélyezés során hajléktalanoknak tekinteni, milyen szolgáltatásokat kell nyújtania egy nappali melegezőnek, egy éjjeli menhelynek, egy átmeneti szállónak, milyen egészségügyi előírásokat kell betartani ezeken a helyeken, milyen képzettséggel, ismeretekkel kell rendelkezniük azoknak, akik ilyen helyeken dolgoznak. Ezek a szolgáltatások inkább csak elviselhetőbbé tehetik a hajlék nélküli létet, kevésbé alkalmasak arra, hogy a hajléktalanságból való kilépést elősegítsék, a hajléktalanná válás megakadályozására pedig szinte egyáltalán nincsenek eszközeik.</p>																										
Mi a megoldás?	<p>Az állam elsősorban közvetett eszközökkel befolyásolhatja, hogy többen, vagy kevesebben kerülnek ilyen helyzetbe, hogy könnyebb, vagy nehezebb kikerülni ezekből a helyzetekből. Ha romlik a gazdaság versenyképessége, nő a munkanélküliség, nincs kiépített szociális támogató rendszer, akkor nagyobb valószínűséggel, több család kerülhet olyan krízishelyzetbe, melyből önerőből nem tud kilábalni. Azonban ha javul a gazdasági helyzet, akkor sem biztos, hogy „automatikusan” csökken a munkanélküliség, ehhez szükség lehet állami lépésekre is. A szociális támogató rendszerek kiépítése is az állam feladata. A szociális lakáspolitiká leg több eleme is állami döntéseket kíván (lakásépítők adókedvezménye, lakbérek, lakásrezezi támogatása, bérleti viszonyok szabályozása stb.).</p> <p>Tehát amikor az állam a hajléktalansággal foglalkozik, akkor sokszor már csak „tűzoltásról”, „kármentésről” lehet szó. Legalább ilyen lényeges, ha nem lényegesebb, hogy adóforintjainkból mennyit és hogyan fordít az állam az ilyen helyzetek megelőzésére, az ilyen helyzetekből való kikerülés esélyeinek növelésére.</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="1128 1061 1310 1099">Támogatási forma</th> <th data-bbox="1315 1061 1310 1099">e Ft</th> <th data-bbox="1315 1106 1458 1099"></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="1128 1106 1310 1144">Civil szervezetek téli krízisellátása</td> <td data-bbox="1315 1106 1310 1144">10.000</td> <td data-bbox="1315 1151 1458 1144"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1128 1151 1310 1189">Szállásnyújtó civil szervezetek működési normatívájának 30 %-os kiegészítése</td> <td data-bbox="1315 1151 1310 1189">96.000</td> <td data-bbox="1315 1196 1458 1189"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1128 1196 1310 1234">Ellátási szerződéssel támogatott civil szolgálatok</td> <td data-bbox="1315 1196 1310 1234">130.000</td> <td data-bbox="1315 1240 1458 1234"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1128 1240 1310 1279">Hajléktalanok segélyezése</td> <td data-bbox="1315 1240 1310 1279">118.000</td> <td data-bbox="1315 1285 1458 1279"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1128 1285 1310 1323">Föv. Önk. hajléktalanellátó intézménye felújítása</td> <td data-bbox="1315 1285 1310 1323">549.000</td> <td data-bbox="1315 1330 1458 1323"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1128 1330 1310 1368">Föv. Önk. hajléktalanellátó intézménye működtetése</td> <td data-bbox="1315 1330 1310 1368">400.000</td> <td data-bbox="1315 1375 1458 1368"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1128 1375 1310 1413">Összesen</td> <td data-bbox="1315 1375 1310 1413">1.303.000</td> <td data-bbox="1315 1420 1458 1413"></td> </tr> </tbody> </table>		Támogatási forma	e Ft		Civil szervezetek téli krízisellátása	10.000		Szállásnyújtó civil szervezetek működési normatívájának 30 %-os kiegészítése	96.000		Ellátási szerződéssel támogatott civil szolgálatok	130.000		Hajléktalanok segélyezése	118.000		Föv. Önk. hajléktalanellátó intézménye felújítása	549.000		Föv. Önk. hajléktalanellátó intézménye működtetése	400.000		Összesen	1.303.000	
Támogatási forma	e Ft																										
Civil szervezetek téli krízisellátása	10.000																										
Szállásnyújtó civil szervezetek működési normatívájának 30 %-os kiegészítése	96.000																										
Ellátási szerződéssel támogatott civil szolgálatok	130.000																										
Hajléktalanok segélyezése	118.000																										
Föv. Önk. hajléktalanellátó intézménye felújítása	549.000																										
Föv. Önk. hajléktalanellátó intézménye működtetése	400.000																										
Összesen	1.303.000																										

25.	Lakáskérdés *	
	<p>Hosszan taglalhatnánk, hogy mennyiben „lakáskérdés”, s mennyiben nem az a hajléktalanság. Még a nyílt, tömeges hajléktalanság megjelenése előtti években megpróbáltuk felbecsülni a hajléktalanság veszélyzónájában élők számát, azokat a „marginális lakáshelyzeteket”, melyek az otthontalanság – lakástalanság – hajléktalanság térreumaik lehetnek. Álljon itt ez illusztrációként:</p>	
<p>Voltak-e régen is hajléktalanok</p>	<p>„A mai magyar népszámlálás (mely egyben a lakásösszeírás szerepét is betöltötte) majdnem kizárólag a lakásban lakó népességgel foglalkozik, csupán az ún. "egyéb" kategóriákon keresztül következtethetünk arra, hogy hazánkban egyáltalán vannak emberek, akik nem lakásban laknak. Pedig - mint látni fogjuk - százezrek élnek "intézeti háztartásban" és vannak mások is, akik nem lakásban laknak, hanem ún. „egyéb lakóegységben” élnek.</p> <p>Nem lakásban élők:</p>	
	<p>A népességből 1980-ban nem lakásban élt összesen</p>	360.615 fő
	<p>Ebből: munkásszállásokon, felvonulási építményekben (barakkokban), alkalmazotti szálláshelyeken, rendházakban stb</p>	92 ezer fő
	<p>kórházakban, eu. gyermekotthonokban, munkaterápiás, alkoholelvonó intézetekben stb</p>	60 ezer fő
	<p>Csak más forrásból tudható, hogy 1980-ban „büntetésvégrehajtási Intézetekben” tartózkodott kb</p>	28 ezer fő
	<p>Emberi lakóhelyként" használt nem-lakások (üzlet, iroda, műhely, raktár, mosókonyha, garázs, prérház stb.), melyeket műszaki átalakítás nélkül legalább egy személy lakóhelyként használ, valamint az ideiglenes, mozgó és egyéb létesítmények (lakókocsi, cirkuszkocsi, uszály, autóbusszkarosszéria, vasuti kocsi, barlang, kunyhó, bódé stb.)". Ilyen helyen élt összesen:</p>	<p>(Budapest 7622 fő), 28.378 fő</p>
	<p>Fizikailag vagy szociálisan bizonytalan, veszélyeztetett helyzetben élők:</p>	
	<p>A népszámlálás során olyan személyt, aki semmilyen állandó bejelentett lakcímrel nem rendelkezett, csak ideiglenes bejelentővel, regisztráltak összesen:</p>	8.400 : főt.
	<p>100 ezer albérletes lakásban albérlőként lakott (Budapest 49 ezer fő) összesen:</p>	175 ezer fő
	<p>Egyszobás lakásban albérlőként élt.</p>	22 ezer fő
	<p>10 ezer ágybérletes lakásban ágybérletként élt (Budapest 7,3 ezer fő), összesen</p>	19 ezer fő.
	<p>Egyszobás lakásban ágybérletként élt</p>	15 ezer fő
	<p>A lakásokban lakók jogcíme szerint "egyéb" jogcímen szerepelnek, akik a teljes lakást szíveségi jogcímen, vagy jogcím nélküliként lakták. Ilyen lakó (Bp-en 5420 fő) összesen</p>	20.533 fő
	<p>A lakásokon belül a lakás fekvése szerint "egyéb" kategóriába sorolódnak a pincék, barlangok, földbe vájt "lyukak", ilyenben találtak (Bp-en 217 főt) együtt</p>	776 főt
	<p>Szobával nem rendelkező lakásban élt (Bp-en 20.371 fő) összesen</p>	50.532 fő.
	<p>Egyszobás lakásban hatan vagy többen éltek</p>	26 ezer fő
	<p>Egyszobás komfort nélküli lakásban él (Bp-en 225 ezer fő).</p>	1.548 ezer fő
	<p>Olyan lakott lakást, melyben egy lakóra 4 m²-nél kevesebb szobaalapterület jut, számba vettek (Bp-en 34 ezer db-ot)</p>	135 ezer db-ot
<p>Budapest legfeljebb 19 m²-es "lakásban" élt: 37 ezer fő, ebből egyszobás komfort nélküli lakásban</p>	32 ezer fő.	
<p>30 m²-nél kisebb lakásban, ahol egy családon kívül más család, vagy személy is lakik, él</p>	166 ezer fő.	
<p>Az 1984-es mikrocenzus szerint nem szobában, hanem konyhában és egyéb helyiségben alszik rendszeresen</p>	137 ezer fő.	
<p>Ugyanitt szükség- és egyéb lakást (12 m²-nél kisebb szobával rendelkező komfort nélküli, illetve max. 6 m²-es szobával rendelkező, egy-helyiséges "egyéb" lakott helyiségek) találtak</p>	72 ezer db-ot,	
<p>egy-helyiséges és szobánélküli "lakás"</p>	12 ezer db-ot.	
	<p>A statisztika margójáról összegyűjtött információk - csak az egymást át nem fedő kategóriákkal kalkulálva - azt mutatják, hogy 1980-ban legalább 200 ezer ember (a népesség mintegy 2 %-a) élt hazánkban az effektív hajléktalanság közvetlen veszélyzónájában - pusztán a statisztika által megragadható "lakás" viszonyaik okán. Valójában e veszélyzónába tartoznak még a több tízezer elvált kisebb csoportjai, a 300 ezer nyilvántartott alkoholbeteg egy része, a nem ismert számú fogyatékosok, kábítószerfogyasztók egy része". A hajléktalanokkal foglalkozók tapasztalata mutatja, hogy a felsorolt és részben számszerűsített rizikó csoportokból kerülnek ki rendre "az utcára" az effektív hajléktalanok."(1989.)</p> <p>Ma már tudjuk, hogy a hajléktalanságot nem lehet egyszerűen a lakásrendszer működési hiányosságaira visszavezetni, s a kivezető úthoz is több kell, mint pusztán a lakásügyi lépések megtétele. A lakhatás biztonsága, vagy bizonytalansága, illetve a lakhatáshoz jutás lehetőségei, esélyei azonban megkerülhetetlenül fontos szerepet játszanak abban, hogy egy krízishelyzet hajléktalansághoz vezet-e, s ha ilyen helyzetbe sodródott valaki, akkor onnan vissza tud-e kapaszkodni.</p>	

Ha egy hajléktalan embert megkérdeznénk, hogy mit tartana megnyugtató megoldásnak, valószínűleg elsőként az önálló lakást említené. De ha hajléktalansága miatt bárki kaphatna lakást, akkor tömegesen válnának emberek hajléktalanná, hogy hozzájussanak egy ilyen komoly támogatáshoz - mondják mások. Ezért a hajléktalanság problémáját lakásokkal megoldani drága, igazságtalan, kis hatékonyságú lenne - szólnak az ellenérvek. Van-e más megoldás?

A következő javaslatokat szoktuk hallani:

1. Költözzön vissza oda, ahonnan eljött.
2. Lakjon hajléktalanok szállóján.
3. Menjen el dolgozni, és vegyen ki egy albérleti szobát.
4. Menjen el külföldre szerencsét próbálni.

A néhai lakásokban rendszerint már ismeretlenek laknak, jól fizető állást találni nem könnyű, és a munkaadók általában bizalmatlanok azokkal szemben, akik körül nincs minden rendben. A hajléktalan szállások pedig nem olyan helyek, ahol az ember sokáig megőrizheti a jövőbe vetett hitét.

De vajon tényleg olyan drága az, ha egy hajléktalan ember kap használatra egy lakást? Egy szállót és nappali melegedőt is rendszeresen használó hajléktalan emberre évente legkevesebb 600 000 Ft-ot költ az állam.

Tényleg olyan igazságtalan lenne, ha az az ember, aki nem volt eléggé elővigyázatos (vagy egyenesen felelőtlen volt, amikor mindene elúszott) egy kicsi vacak lakásban meghúzhatná magát? Sikeres újrakezdők büszkén szoktak emlékezni azokra az időkre, amikor éjt nappallá téve dolgoztak, és zsíroskenyéren éltek. De vajon nem lehetséges-e, hogy nekik azért sikerült, és másoknak azért nem, mert eleve jobb helyzetből indultak: jobb volt a szakmájuk, több ismerősük barátjuk volt stb.?

Még a hívatásos segítők is nagyon gyakran úgy gondolják, hogy egy hajléktalan ember sohasem lesz képes a teljesen önálló életre. Egy lakás drága - mondják -, és könnyű elveszíteni. A szegény ember pedig könnyen kockáztat.

Akik rövid távra terveznek, mint a hajléktalanok, azok számára az egyetlen hatékony lakásmegoldás az intézményes ellátás (tömegszállás stb.) - mondják sokszor a szociális munkások.

Mivel a lakásban lakásnak pénzben kifejezhető értéke van, a hajléktalan emberek lakásban való elhelyezése jutalmazással lenne egyenlő - vallják megint mások. A hajléktalan embereket segítő munka paradoxona éppen az, hogy nem nyújthat olyan támogatásokat, amelyek a nem-hajléktalan emberek számára is értékesek, ugyanakkor a hajléktalan embert arra kellene felkészítsék, hogy a hajléktalanság kapuin kilépve azonnal versenyezni tudjon azokkal, akik ezeket az értékes javakat (mint pénz, lakás stb.) bírtokolják.

Tapasztalataink azonban azt mutatják, hogy egyesek - a hiányzó segítség ellenére is - "meg tudnak kapaszkodni", és képesek kikerülni a hajléktalanságból. A siker általában azon múlik, hogy mennyire tudják a saját és mások (a szociális segítők) energiáit mozgósítani.

A hajléktalanság
személyes, csala-
ládi okai

A hajléktalanság
társadalmi okai

- Ha elfogadjuk, hogy a hajléktalanság részben az egyéni életpályán belüli gyermekkori sérelmekre vezethető vissza, akkor ezeknek a *gyermekkori sérelmeknek* a feltárása, feldolgozása, ahol még lehet, ott megelőzése lehet a megoldás.
- Ha elfogadjuk, hogy a hajléktalanság részben az egyéni életpályán belüli *felnőttkori csődökre* (válás, alkohol, státuszvesztés) vezethető vissza, akkor ezek lehető megelőzése, veszélyeik csökkentése lehet a megoldás.
- Ha elfogadjuk, hogy a hajléktalanság részben *az énerő hiányára, az önfeladásra* vezethető vissza, akkor a belső tartás, a hit, a lehetséges perspektívákba vetett bizalom megerősítése nyújthat megoldást.
- Ha elfogadjuk, hogy a hajléktalanság részben *a családi, rokoni, kisközösségi kötelékek meglazulására* vezethető vissza, akkor ezeknek a kötéseknek a megerősítésén keresztül vezethet az út a megoldáshoz.
- Ha elfogadjuk, hogy a hajléktalanság részben a veszteseket és gyengébbeket sújtó *kirekesztő előítéletek és mechanizmusok* következménye, akkor ezek szisztematikus felszámolása lehet a megoldás.
- Ha elfogadjuk, hogy a hajléktalanság részben *a munkahelyek tömeges elvesztésére, ez ebből adódó szociális migrációra, az átmeneti, vagy tartós jövedelemnélküliségre* vezethető vissza, akkor az ezekre választ adó gazdaság-, foglalkoztatás- és szociálpolitikai eszközök jelenthetik a megoldást.
- Ha elfogadjuk, hogy a hajléktalanság részben *a lakáshiányra, az önálló lakáshoz jutás akadályaira* vezethető vissza, akkor több lakás építése, a lakáshoz jutás hatékonyabb támogatása lehet a megoldás.
- Ha elfogadjuk, hogy a hajléktalanság részben *a lakhatás biztonságának hiányára, a lakhatás önerőből történő megteremtésének a hiányosságaira* vezethető vissza, akkor a lakhatás szociális támogató rendszereinek a kifejlesztése és megerősítése jelentheti a megoldást.

Ha elfogadjuk, hogy mindezek részben fedik a valóságot, akkor be kell látnunk, hogy a megoldáshoz nagyon sok úton kell elindulnunk. Előtteközben azonban számos alapkérdést (a részletkérdések mellett) folyamatosan tisztáznunk kell. Fel kell tennünk azt a kérdést, hogy mi a célja „a megoldás”-nak? Az a célja vajon, hogy a magunk élete itt és most nyugodtabb, biztonságosabb, feszültségmentesebb legyen, vagy a jövőbeli biztonság érdekében keressük a megoldást? Azt szeretnénk-e elérni, hogy ne váljanak többen hajlék nélkülivé, vagy azt szeretnénk-e elérni, hogy a már hajlék nélküliek kikerüljenek a hajléktalanságból? Esetleg azt szolgálná a megoldás, hogy ha már valaki hajléktalanná vált, élete mégis a lehető legelviselhetőbb legyen?

Ha ezek után még azt is elfogadjuk, hogy mindez többé-kevésbé értelmes célja lehet „a megoldás”-nak, akkor azt is be kell látnunk, hogy nincs „a megoldás”, hanem *megoldások* vannak. Ezek „a megoldások” bizony néha egymást is keresztezhetik, de nincs kizárva, hogy időről-időre megtaláljuk azokat a módokat, melyek mentén összehangolható a megoldásoknak legalább egy része.

Ráadásul a különböző megoldások letéteményese, „felelőse” is más és más. Maga a hajléktalan ember, családja, rokonai, szűkebb-tágabb környezete, az ismeretlen „utca embere” (mindenki), a helyi és országos politikusok, a szakpolitikákkal foglalkozó szakemberek, szociális segítők és a sort még folytathatnánk. Mindenki a maga helyén a maga felelőssége, lehetőségei és készségei szerint találhatja meg és dolgozhatja ki azt a megoldást mely válasz lehet az ilyen helyzetekre. Ezt senki nem spórolhatja meg, még akkor sem, ha a reá jutó megoldástörödéket esetleg megpróbálná elhárítani magától.

28.	Fedél Nélkül *	
	<p>A Fedél Nélkül egy utcalap, amelyet a hajléktalan emberek írnak, szerkesztenek és terjesztenek. A lap kitalálója és első főszerkesztője Ungi Tibor volt, aki a nyolcvanas évek végén maga is lakott átmeneti szálláson.</p> <p>A lap címe kettős jelentésű, egyrészt az újság formátumára, egyszerű kivitelére, másrészt az újság témáira, tartalmára utal.</p> <p>Az újság eredeti célja szerint a hajléktalan emberek önkifejezésének nyilvános fóruma. A lap hasábjain a hajléktalanok véleményét nyilváníthatnak a őket érintő ügyekről, verseket, elbeszéléseket vagy rajzokat jelentethetnek meg benne.</p> <p>A Fedél Nélkül volt az országban az első hajléktalan emberek által utcán terjesztett újság. Mintájául az angol Big Issue című újság szolgált. A kettő között a legnagyobb különbség az, hogy az angol változat egy profi módon szerkesztett és előállított újság, amelynek (csak) a terjesztését végzik hajléktalan emberek.</p> <p>A Fedél Nélkül-t az első években fénymásolóval sokszorosították, és csak az utóbbi néhány évben készül nyomdában. Kiadója a Menhely Alapítvány, amely ingyenesen helyet és lehetőséget biztosít a lap szerkesztésére és terjesztésére.</p> <p>A lapot a terjesztők önköltségesen, közvetlenül a nyomdától veszik, az újságot és az érte kapott pénzt teljes egészében megtarthatják. A lapot a szerkesztő bizottság vezeti, amelynek egy fizetett alkalmazotton kívül minden tagja hajléktalan (vagy volt hajléktalan) ember.</p>	

29.	A Menhely Alapítvány *	
	<p>Alapítványunk fokozott felelősséget érez a hátrányos helyzetű emberek sorsa iránt. 1989. óta foglalkozunk a főváros területén élő, szociális és mentális okok miatt peremhelyzetbe került, hajléktalanná vált emberekkel.</p> <p>Alapítványunk egy komplex, több szintű hajléktalanellátó rendszert működtet Budapesten, ahol a hajléktalanok az alapvető információk, alapiratok beszerzésétől a bonyolultabb, nehezebben intézhető (akár jogi természetű) ügyek megoldásáig segítséget kapnak szociális szakembereinktől, esetenként általunk felkért és finanszírozott egyéb területek szakembereitől. A hajléktalanokat segítő munka során feladatunknak érezzük a gondozás során a peremhelyzetbe jutott emberek reszocializálását, társadalmi reintegrációjuk megkönnyítését.</p> <p>Gondozási Központunk Budapesten egyedülálló háromlépcsős irodarendszert működtet:</p> <p>Volt Dózsa György úti, jelenleg VII. ker. Kürt utca 4. sz. alatti Szociális Alapellátó és Információs Szolgálatunk a régi "Népirodák" mintájára működik. Tulajdonképpen minden előzetes elvárás, az illetékeség vizsgálata nélkül nyújt segítséget hajléktalan ügyfelei számára az alapvető ügyintézkedésekben, személyi iratok, alapokmányok beszerzésében (személyi igazolvány, munkáltatói igazolás, iskolai bizonyítvány, betegbiztosítási kártya). Emellett naprakész információkkal rendelkezik a fővárosban működő, hajléktalanok ellátására szakosodó menhelyek, munkásszállások, népkonyhák működési rendjéről, annak változásairól.</p> <p>Igyekszünk mindenkit tájékoztatni, hogy milyen járandóságok, jogosultságok illetik meg. Problémaspecifikusan közvetítünk ügyfeleket az illetékes szociális ellátó intézményekhez, egyéb karitatív szervezetekhez, illetve hatóságokhoz.</p> <p>Postafiókot tartunk fenn hajléktalan ügyfeleink részére, amely lehetővé teszi, hogy magán és hivatalos leveleiket megkaphassák. Irodánk kedden és csütörtökön 10-16 óráig melegedőként működik, ahol lehetőséget biztosítunk fürdésre, mosásra, különböző klubokon való részvétellel. Csomagmegőrző szolgálattal egészül még ki intézményünk szolgáltatása.</p> <p>Irodánkat működésének hét éve alatt több mint 16.000 különböző ügyfél kereste fel, átlagos napi ügyfélforgalma 180-200 fő.</p> <p>Bp., X. ker. Mádi utca 15/a. alatti Szociális Szolgáltató Irodánk bonyolultabb, a hajléktalanok jogosultságaival kapcsolatos ügyintézkedésekkel foglalkozik, illetve az ehhez kapcsolódó szolgáltatásokat nyújtja.</p>	<p>Gondozási Központ Tel: 266-1901 vezető: Kártyás Irén VIII. Baross utca 41. Tel: 266-1901</p> <p>Szociális Alapellátó és Információs Szolgálat vezető: Sass Lajos VII. Kürt utca 4. Postacím: Bp. 1399. Pf: 701. letét: 533. nyitvatartás: hétfő-szerda- péntek 8-16 óráig kedd-csütörtök 10-16 óráig Tel:322-3423</p> <p>Szociális Szolgáltató Iroda vezető: Gaál Mária X. Mádi 15/a. Postacím: Bp. 1447 Pf: 483. nyitvatartás: hétfő-csütörtök- péntek 9-15 óráig Tel: 261-0672</p> <p>Diszpécser Szolgálat vezető: Kártyás Irén Tel: 338-4186</p> <p>Vajda 3 Menhely vezető: Bazsa Tibor VIII. Vajdahunyad u 3. Tel: 333-5987, 333-4965 nyitvatartás: folyamatos</p>

Személyes segítséget nyújt a rászorulóknak részére a bonyolultabb, nehezen áttekinthető ügyek intézésében (öregségi, rokkantsági nyugdíj, szociális otthoni elhelyezés, indokolt esetben jogosítvány, illetve útlevél beszerzése és pótlása). Heti egy alkalommal ingyenes jogi tanácsadást, szükség esetén jogi képviselőt is biztosítunk. Ha az ügyintézés személyes jelenlétet kíván, az utazást hitelezett vasúti utalvánnyal tudjuk segíteni.

Hajléktalan Gondozási Központunkban (Bp., VIII. Baross u. 41.) azokkal a hajléktalannal foglalkozunk, akiknek a tanácsadáson túl hosszabb távú, intenzívebb, és mélyebb kapcsolatot igénylő gondozásra is szükségük van. Központunkban szociális munkás kollégáink meghatározott rend szerint fogadják gondozottait, de emellett velük, vagy nélkülük eljárnak érdekükben különböző hivatalokban, hatóságoknál is. A kapcsolat folyamatos maradhat akkor is, ha a gondozott közben lakóhelyet változtat.

A heti munkamegbeszéléseket is itt tartjuk. Munkánkat személyzeti és szupervíziós csoport is segíti.

1993-94. telén a Népjóléti Minisztérium támogatásával hoztuk létre a hajléktalanok ellátásában tudomásunk szerint országosan is egyedülálló kezdeményezésként telefonos **Diszpécser Szolgálatunkat**, amely önálló stábbal, 24 órás folyamatos ügyelettel 1994. december 15-től működik. Célja, hogy a folyamatosan bővülő, fejlődő, változó fővárosi hajléktalanellátó rendszer működéséről információkat gyűjtsön, rendszerezzen, közvetítsen, segítsen a meglévő lehetőségek minél optimálisabb kihasználásában mind az ellátásban közvetlenül dolgozó intézményeknek, mind az igénybe vevő hajléktalanoknak. Jelenleg körülbelül 260 fővárosi, vagy Budapest környéki hajléktalanellátó intézménnyel állunk kapcsolatban. Munkatársaink havonta átlagosan 300 segítséget, információt kérő telefont kapnak, és a krízishelyzetek rendezése, az információk gyűjtése, pontosítása közben ennek e többszörösét bonyolítják le.

Az ügyfélszolgálati és gondozási jellegű segítség mellett alapítványunk működteti a fővárosban civil kezdeményezés hatására elsőként létrejött, a Budapest, VIII. kerület Vajdahunyad u. 3. sz. alatti épületünkben levő, több ellátási szintet biztosító **hajléktalan menhelyet**. Menhelyünkön a fokozatos fejlesztés eredményeképpen ma már 76 fő részére tudunk szállást biztosítani.

Felső szintünkön 24 időskorú, beteg, leromlott egészségi állapotú ember részére tudunk szociális otthoni ellátást biztosítani, akik a szó szoros értelmében életveszélyben lennének magukra hagyatottan az utcán.

Éjszakai menedékhelyünkön 52 férfit tudunk tulajdonképpen minden előzetes feltétel nélkül éjszakára fekhelyhez juttatni, és számukra egyszerű vacsorát adni. Az ide betérők számára biztosítjuk a tisztálkodás és a mosás feltételeit, szociális munkásaink hivatalos ügyeik intézéséhez információkat nyújtanak, segítenek eligazodni a bürokrácia útvesztőiben.

Ügyfeleink számára saját **ruharaktárt** tartunk fenn. Gondozottainkat segítő szociális lakáspályázatokon, akciókon veszünk részt, bútoradohányok, háztartási eszközök, élelmiszerek, egyéb javak rászorulókhöz való eljuttatását szervezzük raktárunkból.

Ugyancsak folyamatos nyitvatartással fogadjuk a hajléktalanokat Bp., VIII. Práter u. 29/b. sz. alatti **Nappali Melegedőnkben**. Hajléktalan ügyfeleink itt forró teát, zsíros kenyeret kaphatnak, megfürödhetnek, kimoshatják ruháikat, ezen túl hasonlóan a Kürt utcai egységünkhöz, alapvető szociális szolgáltatásokat vehetnek igénybe. 1997. áprilisától a Phare támogatásával munkaközvetítő irodát nyitottunk, ahol állásajánlatokkal, díjtalan telefonhasználattal várjuk a dolgozni vágyó hajléktalanokat.

Intézményeink működése megfelel a Szociális Törvény előírásainak, az alapvető emberi és polgári jogok normáinak. Intézményeink nyitottak, szeretettel látunk minden érdeklődőt, segíteni szándékozót.

Nappali Melegedő

vezető: Aknai Zoltán
VIII. Práter utca 29/a
Tel: 333-5998
nyitvatartás: munkanapokon
8-15 óráig

Módszertan

vezető: Gurály Zoltán
VII. Kürt utca 4.
Tel:352-6916

Bényei - Gurály - Győri - Mezei: Tíz Év után, Esély 2000/1
Berkovits György: Terepszemle, Budapest, Szépirodalmi, 1980.
Breitner Péter: A hajléktalanná válás lépcsőfokai, Esély 1999/1
Venyegyikt Jerofejev: Moszkva-Petuski., JAK- Jelenkor Műfordítói füzetek 1.
Hamsun, Knut: Csavargók, Budapest, Pantheon.
Hrabal, Bohumil: Véres történetek és legendák, 1989, Európa.
Jahoda, M.- Lazarsfeld, P.F.- Zeisel, H.: Marienthal, Budapest, Új mandátum, 1999.
Köbányai János: A margón, Budapest, Szépirodalmi, 1986.
Léderer P.- Tenczer T.- Ulicska L.(szerk.): „A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok...” Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon, Budapest, Új mandátum, 1998.
George Orwell: Csavargóként Párizsban Londonban
Ráduly János: Mikor a szolgának telik esztendeje, Bukarest, Kriterion, 1987.
Roth, Jürgen: Hajléktalanok az NSZK-ban, Budapest, Kossuth, 1973.
Steinbeck, John: Kedves Csirkefogók, Magvető, 1957.
Tar Sándor: A mi utcánk, Budapest, Magvető-AB-Beszélő, 1995.
Wallraf, Günther: Legalul, Budapest, Kossuth
Whyte, W.F.: Utcasarki társadalom. Egy olasz szegénynegyed társadalm szerkezete, Budapest, Új mandátum, 1999.
Young, M.- Willmott, P.: Család és rokonság Kelet-Londonban, Budapest, Új mandátum, 1999.